

ԲՆԱԳՐԵՐ

ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

TEXTES ET ETUDES

մէջ. եւ այսպէս ներկայիս՝ Ծննդեան ճառը կը գտնուի հաւաքածոյին մէջտեղերը:

Հ. Ն. Ակինեան փոսելով այս նիւթի մասին, հարց կը դնէ թէ ինչպէս գիտէր Դաւիթ թէ Ս. Բարսեղի հաւաքածոյին մէջ չկար «Ի Ծնունդ Փրկչին» ճառը, երբ անոր հանդիպեցաւ Դամասկոսի մէջ¹¹. որուն պատասխանը, սակայն, չի տար: Մեզի համաձայն Դաւիթի ծանօթ էր արդէն Ս. Բարսեղի ճառերուն հաւաքածոն, կամ զանոնք կարդացած ըլլալուն համար, կամ ալ՝ որովհետեւ ինքն էր անոնց թարգմանը, եւ գիտէր թէ յիշեալ ճառը մաս չէր կաղմեր նոյնիսկ իրեն ծանօթ Ս. Բարսեղի յունարէն հաւաքածոյին: Եւ կարծես այս պատճառով Ս. Բարսեղի յունարէն գործերուն հրատարակողը՝ իր յառաջարանին մէջ կը տարակուսի յիշեալ ճառին հարադատութեան վրայ եւ իր հրատարակութեան յաւելուածին մէջ կը գետնեղէ, ծանուցանելով թէ այս մասին մէջ դրուած ճառերը Հայրապետին հարադատ գրութիւնները չեն¹²:

«Ի Ծնունդ Փրկչին» ձԱՌԸ

Հակառակ անոր որ ԺԸ. դարու հրատարակիչ հեղինակը անհարազատ նկատած էր «Ի Ծնունդ Փրկչին» ճառը, յետագային հայրախօսները զայն Ս. Բարսեղի հարադատ գրութիւններուն մէջ դասած են¹³: Ուստի մենք ալ՝ իբրեւ հարադատ գրութիւնը Ս. Բարսեղի՝ կը հրատարակենք անոր հայերէն թարգմանութիւնը, զոր Դաւիթ Տարօնացին՝ Դամասկոսի մէջ գտնելով, իր ուրախութիւնը յայտնած էր Համազասպ իշխանին, եւ սա իբրեւ գրականութեան մեկնեալ՝ Դաւթի պատուիրած էր որ թարգմանէ, ինչպէս որ դարձեալ իր հրամանով՝ Անաստաս վարդապետը Երուսաղէմի հայոց վանքերուն մասին տեղեկագրութիւն մը պատրաստած էր¹⁴:

Յիշեալ այս ճառը խօսուած է Ծննդեան կամ լաւ եւս Յայտնութեան տօնի մը առթիւ: Ունի նախաբան մը՝ ուր Կեսարիոյ Հայրապետը, իրեն յատուկ պաշտօնաւարախօսութեամբ, կը խորհրդածէ՝ թէ Քրիստոսի առաջին եւ իւրապատուկ ծնունդը, անոր աստուածութեան ծնունդն էր, որու մասին Բարսեղ կը յանձնարարէ լուսութիւն եւ մեր

մտքին պատուիրել որ չքննէ զայն: Արիւսական աղանդին իբրեւ ընդդիմախօս՝ ան առիթը չի փախցնէր ըսելու. «Մի՛ ասեր թէ ծնաւ, ապա ոչ էր» եւ թէ «Ծնաւ ասացի, որպէս զի գաղիզքն նորա եւ պատճառն ցուցից, եւ ոչ եթէ որպէս ժամանակաց փերջին գոլ զՄիածինն յանդիմանեցից»: Բայց այս ընդդիմախօսութիւնը շուտով կը փակէ, ըսելով թէ «Բանդի մոռացայ՝ յորմէ փախեայ, եւ յայս իւրովարար եկեալ ածայ ի լանից հետեւողութենէ»: Նոյն այս լռութիւնը վերջաբանին մէջն ալ կը յանձնարարէ, ըսելով. «Լռեսցեն անելորդքն յեկեղեցւոյ Աստուծոյ. փառաւորեսցի հաւատն. մի՛ խուղեսցին որ ինչ լռութեանն իցեն»¹⁵:

Այսպէս դառնալով Քրիստոսի մարդկային ծննդեան աւետարանական պատմութեան, կը փորձողածէ մարդեղութեան խորհուրդին վրայ աստուածաբանական գեղեցիկ պաշտօնաւարներով, բնաբան առնելով Աւետարանի խօսքերը: Այսպէս Մատթէի Աւետարանին խօսքը՝ թէ «Պաւսեցեալ զմայր նորա Մարիամ Յովսէփայ, եւ նախ քան զգալ առ միմեանս գտաւ յղացեալ ի Հոգւոյն արքոյ»¹⁶, առիթ կուտայ Հայրապետի Տիրամօր կուսութեան աստուածային պարզեւի մասին խօսելու եւ փաստարկելու: Ուստի կը շեշտէ թէ ան «Ե՛ւ կոյս, ե՛ւ առն խաւսեցեալ... որպէս զի ե՛ւ կուսութիւնն պատուեսցի, ե՛ւ ամուսնութիւնն մի՛ յուսացի»¹⁷: Եւ փաստելու համար անոր կուսական մայրութիւնը, կը յիշէ Եսայի մարգարէին նախագուշակութիւնը. «Ահա կոյս յղացի եւ ծնցի որդի»¹⁸, եւ անոր դէմ հինէն եւ զած առարկութիւնը՝ թէ երբայցերէնի մէջ կոյս լուսին տեղ երիտասարդուի գրուած է, կ'ըսեն հրեաները: Արդ Հայրապետը անոր պատասխանը կու տայ մարգարէութեան բնագրին ամբողջական ընթերցումէն ու պարագաներէն, ճշտելով՝ թէ Եսայի իր այս խօսքը Աստուծոյ կողմէն իբրեւ նշան տուած էր Աբաղ Հրէից արքային: Արդ, սոփորական դէպք մը, որ ամէն օր կը պատահի, կ'ըսէ Ս. Բարսեղ, չէր կրնար ոչ մէկ պարագայի աստուածային նշան համարուել, այսինքն աղջկան մը յղութիւնը եւ ծննդաբերութիւնը, ինչպէս կ'ուզեն հասկնալ հրեաները: Այլ, կը պատասխանէ Ս. Բարսեղ. «Ետ եւ նա զնշանն: Նշան անկարծելի եւ հրաշալի եւ կարի ի հասարակաց բնութենէ աղափոխեալ. մի եւ նոյն կին ե՛ւ կոյս ե՛ւ մայր, ե՛ւ ի սրբութեան կուսութեան մնալով, ե՛ւ պորդեծնութեան աւրհնութիւն ժառանգելով»¹⁹: Ասկէ զատ Ս. Հայրապետը քննադական փառստ մըն

11. ԱԿԻՆԵԱՆ Հ. Ն., Ամք, էջ 305:

12. JULIAN GARNER, Sancti BASILII Opera Omnia, Parisiis, 1722, t. II, p. XV-XVII, 583.

13. GRIBOMONT J., Patrologiae Graecae ad editionem operum S. Basilii Magni Introductio in Tomum 31, p. 7; QUASTEN, Patrologia, III, p. 316.

14. ԱԼԻՇԱՆ Հ. Ղ., Հայապատում. Պատմիչք եւ Պատմութիւնք Հայոց, Վենետիկ, 1901, փոքր., էջ 170:

15. Հմմտ. մեր հրատարակութեան, տող 17, 21, 26, 331:

16. Մտթ. Ա, 18:

17. Աստ, տող 99-100:

18. Ես. Է, 11:

19. Աստ, տող 170-174:

թեան կը պատկանին մնացեալ գործերուն կամ ճառերունը: Ասոնց մէջէն «Ի Ծնունդ Փրկչին» ճառը արդէն թուականով եւ հեղինակով յայտնի է եւ կը պատկանի է. դարուն: Բայց քննութեան կարօտ է թէ մնացեալ գործերէններէն (ճառեր կամ «Գիրք Պահոց»ը եւ «Գիրք Հայցողաց»ը) որոնք է. դարուն եւ որոնք Զ. դարուն համարելի են: Այս քննութիւնը կը դիւրանայ յիշեալ գործերուն հրատարակութեամբ: Ուստի մեր այս հրատարակութեամբ կը յուսանք նպաստած ըլլալ մասամբ սոյն քննութեան, քանի որ «Ի Ծնունդ Փրկչին» ճառը, իր հեղինակի եւ ժամանակի որոշ պարագայներով, համեմատութեան եղբ կրնայ ծառայել Բարսեղի միւս գործերուն թարգմանութեան ժամանակը որոշելու տեսակէտէն, ինչպէս նաեւ տարբեր մականուններով յիշուած Դաւիթներու ինքնութեան թնորոշումի կողմէն:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Դաւիթ Տարօնացիի լեզուն յունարան շրջանի լեզու է, ինչ որ յայտնի է թէ՛ յունարէնի նմանողութեամբ կերտուած ածանցաւոր բառերու եւ թէ՛ շարադասութեան յունական ձեւաւորման հետեւողութենէն:

Յունարէնի վրայէն ձեւուած ածանցաւոր նորակերտ բառերն են.

ԱՌԿԱՅԱՆԱՄ (տաղ 257) ἐπίσχημι
ԱՌՎԱՅԵՄ (տ. 231) προσμαρτυρέω
ԱՐՏԱԳՐԵՄ (տ. 178) ἐκδίδωμι
ԱՐՏԵՐԵՒՈՒԹԱՆԱՄ (տ. 64) φαντάζω
ԲԱՂԱՅՈՒՄՆ (տ. 140) σύντασις
ԲԱՅԱՅԱՅՏԵՄ (տ. 151) παραδηλώ
ԳԵՐԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆ (տ. 83) ὑπερβολή
ԳԵՐԱՇԽԱՐՀԻԿ (տ. 297) ὑπερχόσμιος
ՀԱՄԱԿԱՌՈՒՑԵԱԼ (տ. 144) συμπαγείσα
ՅԱՐԱԳԱՑՈՒԹԻՒՆ (տ. 74) παρυσία
ՅԱՐԱԿԱՑ (տ. 203) παρών
ՆԵՐԳՈՑ (տ. 73) ἐνυπάρχος
ՆԵՐԿԱԼՈՂ (տ. 71) κατακρατέω
ՆԵՐԿԱՅԱՆԱՄ (տ. 109) ἐνσταμαι
ՆԵՐԿԱՅՈՒՑԱՆԵՄ (տ. 40) κατακτάομαι
ՆԵՐԶԱՐԶԱՐԵԼԻ (տ. 315) ἐμπαθές
ՇԱՐԱՄԵՐԶԵԱԼ (տ. 306) συναφθείς
ՊԱՐԱԳՐԱԿԱՆ (տ. 273) περιγραπτος
ՎԵՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ (տ. 279) ἀνάφορα
ՎԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ (տ. 73) ἐπεισαγωγή

Յունարէնէ կաղմուած նորակերտ բառերն են.

ԱՆԲԱՐԵՓՈՐԶ (տ. 18) ἀπειροχάλος
ԱՆԿԱՏԱՐԵԼԱԿԻՑ (տ. 301) ἀσυντελής
ԱՆՃԱՐԵԼԻ (տ. 34) ἀμήχανος
ԲԱԶՄԱՆՈՅԶ (տ. 3) πολυπράγμων
ԲԱԶՄԱՆՈՒԶՈՒԹԻՒՆ (տ. 13) πολυπραγμοσύνη
ԲԱԶՄԵՐԳԵԼԻ (տ. 213) πολύμνητον
ԴԺՈՒՅԵՐԵՍԱՆԱԿ (տ. 83) ἀφηνιασμός
ԵՐԵՍԱՆԱԿԱԶԱՆՑ (տ. 326) ἀφηνιασμός
ԶԻՐԴԱՊԷՍ (տ. 33) δπωσοῦν
ԸՆԴՈՒՆԱՅՆԱԿՈՒՅԵՄ (տ. 23) κενεμβατέω
ԻԻՐԱԿԱՆ (տ. 1) οὐκεία
ԻԻՐՈՎԱԲԱՐ (տ. 26) αὐτομάτως
ԻԻՐՈՒԹԻՒՆ (տ. 150) ἰδίωμα
ՀԱՐԻՄ (տ. 118) ἐπινοέω
ՃԱՐԻՄ (տ. 119) ἐπινοέω
ՎԵՐԱԾՆԻՑԵԱԼ (տ. 206) ἐπιγινόμενος

Ինչպէս ըսինք, մեր հեղինակը յունարան դպրոցի հետեւորդ է, այնու որ կը հետեւի անոր քերականական եւ լեզուական սկզբունքներուն, առանց սակայն պատկանելու երբեք խումբերէն մէկուն, որոնք կաղմուած էին նախորդ դարերուն, այսինքն Ե. եւ Զ. դարերուն: Իր կերտած բառերէն ոմանք կաղմուած ըլլալով յունարէնի վրայէն, անոնց բաղադրութիւնը, ըստ ինքեան, չունի հայերէնի մէջ այն իմաստը՝ զոր յունարէնը ունի. ասոնք անծանօթ են հայերէն լեզուին, ու առաջին եւ գուցէ միակ անգամն ըլլալով հոս գործածուած են. ուստի իմաստն ալ մոլթ է եւ տարտամ:

Այսպէս. ԱՆԲԱՐԵՓՈՐԶ, գործածուած Փիլոնի գործերուն հայերէն թարգմանութեան մէջ անգամ մը, կը նշանակէ՝ ամախորժ, անպատեհ: ԱՆԿԱՏԱՐԵԼԱԿԻՑ, կերտուած յունարէնի վրայէն, կը նշանակէ՝ անկատար, անլորդ: ԸՆԴՈՒՆԱՅՆԱԿՈՒՅԵՄ, նմանապէս յունարէնէ կերտուած, կը նշանակէ՝ գուր քամի քափել, պարապի մէջ փախել: ԲԱԶՄԵՐԳԵԼԻ, կը նշանակէ՝ ամեմագովելի: ՃԱՐԵԼ եւ անկէ շինուած ԱՆՃԱՐԵԼԻ, կը նշանակէ՝ հմարել եւ փոխադարձաբար՝ անհմար, անկարելի: Այս բառին միայն արմատական ճար եղբ գործածուած է գրաբարի մէջ այլուր եւ ժխտական ձեւերը անհար, անհարամ եւն. մինչ անկէ շինուած բայը եւ ածականը՝ այս թարգմանութեան մէջ կը գտնենք միայն:

մէկուկէս թուղթի չափ նիւթ կայ: Նմանապէս դատարկ թողուած են 236ա-238բ. հոսկ թղ. 243ա-248բ:

«Ի Ծնունդ Փրկչին» ճառը կը գտնուի թղ. 119բ-127ա, որուն վերջաւորութեան կը տեսնենք Դաւիթ Տարօնացիի յիշատակադրութիւնը, ինչպէս Ա. օրինակին մէջ: Ասոր ընթերցումներն ալ ընդհանրապէս կը համընթանան Ա. օրինակին հետ, եւ հաղիւ քանի մը սւղղագոյն ընթերցումներ ունի, որոնցմով կարելի ըլլայ ճշտել Ա. օրինակը: Ուղղագրական տարբերութիւնն ալ աւ-օ եւ ղ-լ գրելու մէջն է:

Գ. օրինակը կը գտնուի ԺԳ. Ճառնորին մէջ, այն է 2եռ. թիւ 463, ԺԳ դարէն: Նկարագրուած է Հ. Բ. Սարգիսեանէ թիւ 212ի ներքեւ³⁰: «Ի Ծնունդ Փրկչին» ճառը կը գտնուի թղ. 19բ-23ա: Ունի ընտրելագոյն ընթերցումներ եւ կը լրացնէ Ա. օրինակին մէջ պակասող որոշ տողեր եւ նախադասութիւններ: Բայց այս օրինակն ալ իր կարգին աւելի քաղաքացիական պակասող տողեր ունի:

Այս Գ. օրինակէն արտագրուած է թիւ 467 ձեռագիրը, զոր Հ. Բ. Սարգիսեան կը նկարագրէ թիւ 224ին ներքեւ³¹: Յիշեալ ճառը կը գտնուի թղ. 10ա-16բ: Այս օրինակը իր դիւրին գործածելիութեան համար ծառայած է մեր քննարկին համեմատութեան, մինչ նախորդը իր մեծղի ծաւալին համար պարզապէս ծառայեց ատուգելու տարբերակները:

Գ. օրինակը, թիւ 1352 ձեռագիրը, օրինակութիւն մըն է Փարիզի Արքային Մատենադարանի դանազան ձեռագիրներէ, կատարուած 1824ին: Հ. Բ. Սարգիսեան նկարագրած է այս ձեռագիրը թիւ 210ի ներքեւ³²: Մեր ճառը կը գտնուի թղ. 1բ-7ա: Այս օրինակն ալ ընտիր ընթերցումներ ունի եւ կը համընթանայ Գ. օրինակին հետ:

Յն. Յունարէն քննարկին³³ ալ համեմատեցինք մեր Հրատարակութեան հետ եւ անոր տարբերակներն ալ նշած ենք ստորեւ: Հարկ տեսանք երբեմն ճշտումներ րենել հայերէն քննարկին մէջ՝ աւելի պարզելու համար դժուարահասկնալի մասերը: Այս ճշտումները արամեան տառերով տպած ենք, քանի որ միայն յունարէնի մէջ կային, մինչ այն ճշտումները՝ որոնք մէկ կամ միւս հայերէն ձեռագիրին վրէկայութիւնը ունէին՝ պարզապէս քննարկին մէջ առած ենք ստորեւ նշելով արքայադրութիւնը: Կան պարագաներ, ուր հայերէն թարգմանութիւնը կը հետեւի յունարէնի տարբեր ընթերցումներուն, ինչ

որ ցոյց կու տայ թէ ո՛րն էր հայերէն թարգմանութեան յունարէն բնագիրը. այս պարագան ալ ստորեւ նշուած է Յն. այլ օրինակ աստիճամբ: Յն.ի տարբերակները սովորաբար հայերէնով նշած ենք, երբեմն ալ յունարէնը տրած ենք, ուր որ օգտակար էր փառլին պատճառը վեր հանելու համար:

Ամփոփելով՝

Ա. — թիւ 251 ձեռագիր, թղ. 269բ-289ա:

Բ. — թիւ 1913 ձեռագիր, թղ. 119բ-127ա:

Գ. — թիւ 463 ձեռագիր, թղ. 15բ-23ա:

Դ. — թիւ 1352 ձեռագիր, թղ. 1բ-7ա:

Յն. Յունարէն քննարկ: Migne, P. G. t. 31, col. 1457-76.

ՀԱՐ. Հայերէն Աստուածաշունչ — հրտ. Բագրատունի, Վեհտիկ, 1860:

Հետեւեալ նշանները ցոյց կու տան.

+ կ'աւելցնէ, > չունի,] կը փոխէ, ~ կը տեղափոխէ:

* * *

Ս. Բարսեղի «Ի Ծնունդ Փրկչին» ճառին հայերէն գրաբար բնագիրն իմաց կը հրատարակենք անոր աշխարհաբար թարգմանութիւնը, որ հարկաւոր նկատեցինք թէ՛ դիւրացնելու համար գրաբարի՝ քիչ մը վարժին քննարկին հասկացողութիւնը, եւ թէ ծանօթացնելու համար Ս. Բարսեղ հայրապետը աւելի ընդարձակ շրջանակի մը, անոր մահուան ԺԶ. գարագարձին առիթով, զոր պիտական ու եկեանոր մահուան ԺԶ. գարագարձին առիթով, զոր պիտական ու եկեանոր մահուան ԺԶ. գարագարձին առիթով, զոր պիտական ու եկեանոր մահուան ԺԶ. գարագարձին առիթով:

Մեր թարգմանութիւնը կատարեցինք հետեւելով գրաբարին, ջանալով անոր բառամթերքը գործածել. սակայն աչքի առջեւ ունեցանք յունարէն քննարկին ալ լատիններէն թարգմանութեան հետ, ճշգրտելու եւ ուղղելու յաճախ գրաբարի թերի եւ անճիշտ մասերը:

Հ. Պ. ԱՆԱՆԵԱՆ

30. Հ. Բ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Անդ, էջ 203-5:

31. Անդ, տ. 385:

32. Անդ, տ. 189-190:

33. Migne, P. G. t. 31. col. 1457-1476.

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՅ ԲԱՐՍԷԼԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ Ի ԾՆՈՒՆԴ ՓՐԿՁԻՆ

1. Քրիստոսի ծնունդը՝ փրկականն եւ առաջինն եւ յատուկ իւրոյ
աստուածութեանն՝ լուսութեամբ պատուեացի, եւ մանաւանդ մտածու-
թեանց մերոց ոչ խնդրել զայնպիսինն եւ ոչ բազմախոյզ լինել պատ-
ուիրեացուք: Քանզի ուր ոչ ժամանակ եւ ոչ յաւիտեանս միջնորդեաց,
5 եւ ոչ աւրինակ ինչ ի վերայ իմանի, ոչ հայեցող ոք եւ ոչ առաջնորդ,
զիւրդ երեւութեանցին միտք, եւ կամ զիւրդ սպասաւորեացի մտա-
խոհութեանցն լեզու: Զի Հայր էր, եւ Որդի ծնաւ: Եւ մի՛ զերբն ա-
սացես՝ թէ ուսցիս հարցմամբ, եւ մի՛ երբեք խնդրեացես զզիարդն.
անկարելի է եւ պատասխանին: Քանզի երբն (271ա) ժամանակական
10 է, իսկ զիարդն՝ ոտնառական ի մարմնական յեղանակս. եւ ունիմ
ասել ի Գրոց՝ եթէ որպէս ճաճանչ փառաց եւ որպէս պատկեր ինչ
ի նախատպէն*:

2. Բայց վասնզի ոչ դադարեցուցանէ խորհուրդդ զքո բազմա-
խոհութիւնդ այսպիսեաւք պատասխանատրութեան բանիւք, ի յան-
15 ճառութիւն փառացն ասլաւինիմ, եւ խոստովանիմ անճառելի դոլ խոր-

*) Եբր. Ա, 3:

Վերնագիր: Բ. Ծնունդն: Գ. Սրբոյն Բարսղի Արքեպիսկոպոսի Կեսարու Կապաղով-
կացույ խաւսք ի Ծնունդ Քրիստոսի Այ մերոյ: Դ. Տն Բարսղի Եպս. Ի Կապ-
պաղովկեցոյ ասացեալ ի Ծնունդն Քսի:

1. Գ. Ծնունդն: Գ. առանձինն] առաջինն:
2. Բ. [խուրքեր] լուսութեամբ: Գ. պաշտեցի] պատուեացի:
- 2-3. Ա. Գ. մտածութեամբ: Բ. մտածութեամբ:
3. Ա. Գ. մերովք: ՅԱ. մտածութեանց մերոց (ταῖς ἐννοιαῖς ἡμῶν) յոգնակի
տրակամ եւ ոչ գործիակամ, ինչպէս մեր քարգմանիչը առած է: Գ. զայնպիսին:
4. Գ. ~ ոչ յաւիտեան եւ ոչ ժամանակ:
5. Ա. Բ. ժամանակ] աւրինակ. ուղղ. ըստ Գ. Գ. Բ. > ի վերայ: Ա. Բ. > ոչ
հայեցող ոք առնթիւ եւ ոչ պատմող: Յաւել. ըստ Գ. Գ. Բ. (Գ. հայեցողք:
ՅԱ. (ἐπιγύρομενος) պատմող] առաջնորդ: Այլ օրինակ ՅԱ. ունի (ὁδηγούμενος
= առաջնորդ):

ՃԱՌ ՍՈՒՐԲ ԲԱՐՍԵԼԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

1. Քրիստոսի ծնունդը, հարազատը եւ առաջինը, եւ այն որ յա-
տուկ է անոր աստուածութեան, լուսութեամբ պէտք է պատուել. մա-
նաւանդ թէ պէտք է պատուել մեր մտածութիւններուն որ չընեն
զայն եւ ոչ ալ հետաքրքիր ըլլան: Վասն զի հոն՝ ուր ոչ ժամանակ
եւ ոչ դար կը միջամտէ, ոչ եղանակ կը մտածուի, ոչ տեսնող կայ
եւ ոչ ալ պատմող, ի՞նչպէս կրնայ միտքը պատկերացնել կամ ի՞նչ
կերպով կրնայ լեզուն օգտակար ըլլալ զայն հաղորդելու: Արդ, Հայրը
կար եւ Որդին կը ծնանէր: Մի՛ ըսեր թէ ե՞րբ, այլ զանց ըրէ այս
հարցը. եւ ոչ ալ հարցաքննէ թէ ի՞նչպէս: Վասնզի անկարելի է
պատասխանել: Որովհետեւ ե՞րբք ժամանակ կ'ենթադրէ, իսկ ի՞նչ-
պէսը՝ սահեցնող է մարմնական ծնունդի եղանակին: Ս. Գիրքէն
կրնամ պատասխանել թէ «Ան փառքի ճաճանչ է եւ պատկեր նա-
խատիպին» (Եբր. Ա, 3):

2. Բայց որովհետեւ այս պատասխանը չի դադարեցներ քու հե-
տաքրքրութիւնդ, Անոր փառքին անճառելիութեան վը դիմեմ, եւ կը

6-7. Գ. մտախոհուե: Դ. մտախոհութեց:

7-8. Ա. Բ. > եւ մի՛ զերբն ասացես թէ ուսցիս հարցմամբ. յաւ. ըստ Գ. Գ. Բ.
Դ. երբեք] զերբն: (ՅԱ. եւ մի՛ զերբն ասացես, այլ զանց արա զհարցուան):

9. Դ. երբեմն] երբն: Ա. ժամանակ] ժամանակական. ուղղ. ըստ Բ. Գ. Բ.:

10. Բ. եղանակս: Գ. թէ] եթէ:

11. Բ. > ինչ:

13. Ա. Բ. խորհուրդս. եղաք ըստ Գ. Դ. խորհուրդ: ՅԱ. զքո խորհուրդ՝ բազմա-
խոհութիւն: Բ. զքոյ:

13-14. Գ. բազմաբնութիւնդ:

14. ՅԱ. այսպիսի բան - այլ օրինակ այսպիսեաւք բանիւք: Դ. պատասխանատուութե:
Գ. Դ. > ի յանձն:

14-15. Ա. Բ. յանախութիւն] յանճառութիւն: ուղղ. ըստ Գ. Գ. Բ.:

- 40 սակից ինքեան եւ միաւորեալ ներկացուցանելով զմարդն, եւ ի ձեռն ազգակցին մերոյ մարմնոյն իւրոյ, ի վեր առ ինքն տանելով զամենայն մարդկութիւնս: Արդ, զիւրդ, ասէ, ի ձեռն միոյ յամենեանեան ական վնասակար: Եւ զի՞նչ աւրինակ ի մարմնում աստուածութիւնն. որպէս հուր յերկաթում, ոչ փոխարկաբար, այլ փոխատրաբար. քանզի ոչ եթէ արտաքոյ ինչ յիւրմէն ընթանայ հուր առ երկաթ, այլ մնա(273ա)լով յըստ բնութեանն տեղւոջ՝ փոխատրէ ի նա յիւրմէ զաւրութենէն, որ ոչ նուազէ փոխատրութեամբն, եւ զբոլորն ընդ ընդունող: Ըստ այսմ եւ աստուածային Բան աչ շարժեաց յիւրմէ, «Եւ բնակեաց ի մեղ»: Եւ ոչ յեղումն կրեաց, «Եւ Բանն մարմին եղեւ»¹: Ոչ երկին անապատ էր յունողէն զնա, եւ երկիր ի ծոց վեր ընդունէր զերկնայինն:

5. Արդ, մի՛ անկումն ինչ իմացիս աստուածութեան. քանզի ոչ փոխաբերի տեղի ի տեղւոջ՝ որպէս մարմին, եւ մի՛ դարձեալ այդպէս երեւութացիս զաստուածութիւնն եւ ի մարմին փոխարկեալ, քանզի անյեղի է անմահն: Եւ (273բ) զիւրդ, ասեն, ի մարմնական տկարութենէն ոչ լցաւ Աստուած Բանն: Ասեմք՝ թէ եւ ոչ հուր ի յատկութեանցն երկաթոյ առնու ինչ: Սեաւ է երկաթ և ցուրտ, բայց սակայն հրացեալ՝ զհրոյն կերպարանս զգենու, եւ ինքն պայծառանալով ոչ սեւացուցանէ զհուրն, եւ հրանալովն ոչ ցրտացուցանէ զցրոցն. այսպէս եւ մարդկային մարմինն հաղորդելով աստուածութեանն՝ ոչ փոխատրեաց ի նա զիւր տկարութիւնն: Քանզի եւ ո՞չ

1. Յովհ. Ա, 14:

40. Բ + ընդ ինքեան: Գ. զմիաւորեալն: Գ. կացուցանելով] ներկացուցանելով: ՅԱ. (κατακτῆσθαι = ստացեալ, այլ օրինակ κατακτῆσθαι = կացուցանելով):
41. Գ. ազգակցին: Գ. մարմնոյ:
42. Գ. մարդկութիւն: Գ. ասի]ասէ: Գ. միոյն: Բ. յամենեանին:
43. ՅԱ. պայծառութիւն] վնասակար: (λαμπτήριον – այլ օրինակ βλαβερόν):
44. Բ. երկաթում: Գ. փոխարկեալ] փոխարկաբար: Գ. փոխարկել: ԲԳ. այլ: Գ. > այլ փոխատրաբար:
45. Գ. > քանզի ոչ եթէ: ԲԳ. արտաք: Գ. ընթանա:
46. ԲԳԳ. այլ: Գ. մնալ: ԳԳ. ըստ: Գ. + ի տեղւոջ: Գ. > տեղւոջ:
47. Գ. + ի յիւրմէ: ԳԳ. նուազի:
48. Բ. ընդունող: Գ. ընդունողն: Գ. որում] այսմ: Գ. այնմ: Բ. ածայինն: ԳԳ. Բանն: Ա. շարժէ: Ուզգ. ըստ Գ ՅԱ: Բ. շարժի: Գ. շարժել:
49. Գ. > ոչ: ԲԳԳ. + յեղումն ինչ: Գ. ընկալալ] կրեաց:
50. Բ. երկիր] երկին: Գ. երկնապատէր] երկին անապատ էր: Գ. > յունողէն զնա... զերկնայինն: Բ. երկիր ըստ] երկիրս:

քով կը գործէ, ինչպէս մարդարէներուն միջոցով կ'ընէր, ալ իրեն ընդթեմակից կ'ընէ մարդը եւ միանալով անոր հետ եւ մեղի ազգակցից իր մարմնին միջոցով, զէպի վեր՝ իրեն կը մօտեցնէ բոլոր մարդկութիւնը: Արդ, ի՞նչպէս մէկուն ձեռքով, կ'ըսէ, ամէնուն կը հասնի պայծառութիւնը: Ի՞նչ կերպով աստուածութիւնը մարմնի մէջ կը գտնուի: Այնպէս ինչպէս կրակը երկաթին մէջ. ոչ թէ փոխարկելով զայն, այլ հաղորդուելով անոր: Վասնզի ոչ թէ կրակը կը ձգտի երկայն, այլ իր տեղը մնալով հանդերձ՝ իր զօրութիւնը կը հաղորդէ կաթին, այլ իր տեղը մնալով հանդերձ՝ իր զօրութիւնը կը հաղորդէ անոր՝ առանց նուազելու այս հաղորդութենէն, եւ կը լեցնէ բովանդակ զայն՝ որուն ինքզինքը կը հաղորդէ: Այսպէս ալ աստուածային Բանը ինքնիրմէ չշարժեցաւ «Եւ բնակեցաւ մեր մէջ», եւ ոչ փոխութիւն կրեց «Եւ Բանը մարմին եղաւ» (Յովհ. Ա, 14): Երկինքը չդատարկուեցաւ, իսկ երկիրը իր ծոցը ընդունեցաւ երկնայինը:

5. Արդ, մի՛ կարծեր թէ աստուածութիւնը վար իջաւ. որովհետեւ ան չի տեղափոխուիր ինչպէս մարմինը, եւ ոչ ալ ալափոխուած երեւակայէ աստուածութիւնը եւ մարմնի փոխարկուած. որովհետեւ անփոփոխ է անմահը: Եւ ի՞նչպէս է, կ'ըսես, որ Աստուած Բանը չվարակուեցաւ մարմնական տկարութեամբ: Կը պատասխանեմ՝ թէ կրակն ալ երկաթին յատկութիւններէն բան մը չ'առնէր: Սեւ է երկաթը եւ պղպ. եւ սակայն կրակէն չի կացած՝ վրակի կերպով եւ երկաթը եւ պղպ. եւ սակայն կրակէն չի աւելցնէր, եւ կրակ պարանք կ'առնէ, եւ պայծառանալով՝ կրակը չի աւելցնէր, եւ կրակ պարանք կ'առնէ, եւ պայծառանալով՝ կրակը չի աւելցնէր մարմինը հաղորդուելով աստուածութեան՝ անոր չի փոխանցեր իր տկարութիւնը:

52. ԳԳ. զածունն:

53. Գ. տեղի: Գ. > ի տեղ: Գ. > եւ մի:

53-54. ԲԳ. այլայլեալ: Գ. այլայլել:

54. Բ. մարմինս: Գ. մարմինն: Գ. փոփոխեալ] փոխարկեալ: Գ. փոփոխել:

55. Բ. անեղի: Գ. + եւ անմահ: ԱԲ. եւ անհաս] անմահն: Ուզգ. ըստ ԳԳ ՅԱ:

55-56. ԱԲ. մարմնակամուսնէ] մարմնական տկարութենէ: Եղաք ըստ ԳԳ ՅԱ:

56. Գ. լիալ] լցաւ: Գ. Ածմ Բան:

57. ԱԲ. > ի յատկ. ՅԱ. ըստ ԳԳ: ԳԳ. յատկուեց: Գ. + ի յերկ: Գ. > է:

58. Գ. կերպարան:

58-59. ԳԳ. պայծառանալովն:

59. Գ. երեւցուցանէ] ոչ սեւացուցանէ: ԱԲԳ. ցրտամալովն] հրանալովն: Ուզգ. ըստ Գ ՅԱ:

60. ԱԲ > մարդկային: ՅԱ. ըստ ԳԳ ՅԱ: ԱԲ. մարմինն: Եղաք ըստ Գ:

Գ. մարմին:

61. Գ. փոխադրելոց] փոխատրեաց: Գ. > եւ ոչ:

ստեղծականիս այսմ հրոյ հանգիտաբար տացես աղդել աստուածու-
թեանն, առ կի՞րս ինչ արդեւք շուրջ զանախտականան ի մարդկա-
յինս տկ(274ա)արութենէ արտերեւութեան, եւ տարակուսես թէ
65 զիս՞րդ՝ ապականացու բնութիւնս հաղորդութեամբն՝ որ առ Աս-
տուած, կարաց զանապականութիւնն նորա ամբողջ պահել: Ուսի՛ր
զխորհուրդն. վասն այնորիկ Աստուած ի մարմնում՝ զի ապանցէ զոր-
ջացեալն ի նմա զմահ: Եկուլ զնա մահ անգիտանալով, եւ կլեալ ծա-
նեաւ զոր եկուլն: Եկուլ զկենդանութիւնն. ընկղմեցաւ ի կենդանու-
70 թենէն: Եկուլ զմին հանդերձ ամենեքումք եւ կորոյս զամենեսեան
վասն միոյն. քանզի որպէս եւ դեղոցն, որք բուժականք են, ներկա-
լորք են ապականողացն ընտանեցեալք ի մարմնումն, եւ (274բ) որ-
պէս ներդոյն խաւար ի տան՝ վերածութեամբ լուսոյ լուծանի, այս-
պէս եւ հզաւրացեալն ի վերայ մարդկային բնութեանս մահ՝ յարա-
75 դարութեամբ աստուածութեանն աներեւութացաւ: Եւ որպէս ի ջուրս
սառն, որչափ ժամանակս քիչերն է եւ ստուեր ունի զխոնաւութիւնն,
իսկ ի ջեռուցանել արեղական՝ հալի ի ճառագայթիցն, նոյնպէս եւ
մահ թաղաւորեաց մինչեւ ի գալուստ Քրիստոսի: Իսկ որովհետեւ
«Երեւեցաւ շնորհն Աստուծոյ Փրկիչ»² եւ «Մաղեաց արեղակն ար-
80 դարութեան»³, «Ընկղմեցաւ մահ ի յաղթութիւն»⁴, ոչ հանդուրժեալ
եկեղութեան ճշմարիտ կենդանութեան:

6. Ո՛վ (275ա) խորք մեծութեան եւ մարդասիրութեանն Աստու-
ծոյ. վասն դերազանցութեան մարդասիրութեանն դժոխեբասանակք
լինիմք առ ծառայութիւնն: Վասն է՞ր Աստուած ի մարդկան՝ խըն-
85 դրեմք զբանն, փոխանակ վասն պարտ գոլոյ երկրպագել քաղցրու-

2. Տիտ. Բ, 11: 3. Մաղ. Դ, 22: 4. Ա. Կոր. ԺԵ, 54:

62. Գ այս] այսմ: Գ. տայցես:

63. ԲԳԴ այլ: Բ. արդեւք: Գ. արդեաւք:

64. ԱԲ. տկարութեան: Ուղղ. ըստ ԳԴ ՅԱ: Գ. + յարիցես տկարութենէ: Գ. արդ
եքիքայնամաս] արտերեւութեանս: ԲԴ. արտերեւութեան: ԱԲ. + տկարութեանս
տարակուսես: Եղաք ըստ ԳԴ ՅԱ: ԱԲԴ. > թէ: Յաւ. ըստ Գ:

65. ԱԲ. բնութիւնս հաղորդութեամբն: Ուղղ. ըստ Դ ՅԱ: Գ. ապականա-
ցուիս հաղորդութեամբ մը] ապականացու բնութեանս հաղորդութեամբն որ:

66. ԲԴ. զանապականութիւն: 67. Բ. այսորիկ:

68. ԳԴ. > զմահ: ՅԱ. > եկուլ զնա մահ..... վասն միոյն: Այլ օրինակ ՅԱ. ունի
այս մախաղասութիւնը այսպէս. Եկուլ մահ անգիտանալով. եկուլ զկենդա-
նութիւնն, ընկղմեցաւ ի կենդանութենէ: Եկուլ զմին հանդերձ ամենեքումք
եւ կորոյս զամենեսեան վասն միոյն:

70. ԳԴ. զմինն: ԲԴ. ամենեքումք:

71. ԳԴ. ի դեղոցն] եւ դեղոցն: ԳԴ. որ] որք:

նը: Ուրեմն թոյլ պիտի չտա՞ս որ աստուածութիւնը ներգործէ այս
ստեղծուած կրակին պէս, այլ կ'երեւակայես քու մարդկային տկա-
րութեամբ՝ թէ կիրք ունենայ ան որ անկիր է, եւ կը տարակուսիս
թէ ի՞նչպէս ապականացու բնութիւնը, Աստուծոյ հետ հաղորդակ-
ցութեամբը, կրցաւ անոր անապականութիւնը ամբողջ պահել: Սոր-
վէ՛ ուրեմն խորհուրդը: Անո՛ր համար Աստուած մարմին առաւ, որ-
պէսզի ապանէ անոր մէջ որջացած մահը: Մահը զինքը կլլեց ան-
գիտանալով, եւ կրկնով ճանչցաւ՝ ինչ որ կլլեց: Կլլեց Կեանքը, եւ
ընկղմեցաւ Կեանքէն. կլլեց մէկը՝ բոլորին հետ, եւ կորուստի մատ-
նեց ամենքը՝ մէկուն համար: Վասնզի, ինչպէս բուժիչ դեղերը մարմ-
նին մէջ՝ անոր ապականութեան վրայ կը տիրապետեն, եւ կամ ինչ-
պէս տան մէջ գոյութիւն ունեցող խաւարը՝ լոյսին ժամանելով կը
փարատի, այսպէս ալ մահը, որ տիրապետած էր մարդկային բնու-
թեանս վրայ, աստուածութեան գալովը աներեւոյթ եղաւ: Եւ ինչպէս
ջուրին մէջ սառը՝ մինչ քիչերն է եւ խաւար՝ խոնաւութեան վրայ կը
տիրապետէ, քայց երբ արեւը կը ջերմացնէ՝ կը հալի ճառագայթնե-
րէն, նոյնպէս ալ մահը թաղաւորեց մինչեւ Քրիստոսի գալուստը:
Իայց «Որովհետեւ երեւցաւ Աստուծոյ շնորհքը, որ փրկութիւն է»
(Տիմ. Բ, 11) եւ «Մաղեցաւ արդարութեան արեղակը» (Մաղ. Դ, 22),
(Տիմ. Բ, 11) եւ «Ընկղմեցաւ արդարութեան արեղակը» (Մաղ. Դ, 22),
(Տիմ. Բ, 11) եւ «Ընկղմեցաւ մահը յաղթանակէն» (Ա. Կոր. ԺԵ, 54) չկարենալով
հանդուրժել ճշմարիտ կեանքի վերահաս ներկայութեանը:

6. Ո՛վ խորութիւն Աստուծոյ քարութեան եւ մարդասիրութեան:
Այս մարդասիրութեան դերազանցութեան պատճառով՝ Անոր ծառա-
յութեան հանդէպ ապերազան ենք: Թէ ինչո՞ւ Աստուած մարդոց
մէջ է, մարդիկ կը հարցաքննեն, մինչ պէտք էին երկրպագել բարու-

72. ԳԴ. մարմնոյն] ի մարմնումն:

73. Գ. ներդոյ: Դ. լուսոյն:

74. Բ. մարդկայինս բնութեան: Գ. մահն:

75. ԳԴ. ջուր:

76. Բ. ժամանակ: Գ. զիչերոյն: Դ. > է եւ ստուեր: Գ. > եւ ստուեր: Գ.

զխոնաւութիւն: 77. Դ. արեղականն: Գ. ճառագայթից:

78. Գ. միմջ] մինչեւ: ԲԳԴ. գալուստն: 79. Բ. > եւ ծաղ. Դ. արեղակնն:

80. Բ. յաղթութիւն: ԳԴ. > ի յաղթութիւն: Դ. հանդուրժել:

81. ԳԴ. եկեալ] եկելութեան: ԳԴ. ճշմարիտ: ԳԴ. կենդանութեան:

83. ՅԱ. քարութեամբ] մեծութեան: ԲԳԴ. մարդասիրութեան: Դ. դժոխք երա-
սանակք:

84. Դ. ~ առ ծառայութիւն լինիմք:

84-85. ՅԱ. խնդրեն մարդիկ զբանն, մինչ պարտ էր նոցա երկրպագել քաղցրու-
թեանն:

զայս ամէնք զմտաւ, Հրեշտակ Տեառն ի տեսլեանն Կրեւեցաւ նմա ասելով. մի՛ երկնչիւր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո»⁸, եւ մի՛ մտածեր անպատեհ կարծեալք զայն՝ եթէ պարտ է լռութեամբ ըստոեքացուցանել զյանցանսն: Քանզի արդար յորջորջեցար, ապա

135 ուրեմն ոչ է պարտ արդարոյ լռութեամբ ծածկել զանաւրէնութիւն:

9. «Մի՛ երկնչիւր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո»⁹: Եցոյց եթէ ոչ յաչաց ինչ հանելով կամ զարչելով, այլ երկնչելով ի նմանէ՝ որպէս ի լցելոյ Հոգւովն սրբով (278ա). «Քանզի որ ի նման ծնեալ է՝ ի Հոգւոյն սրբոյ է»¹⁰: Եւ աստուած յայտ է՝ եթէ ոչ ըստ հասարակաց բնութեան մարմնոյ եղեւ բաղկացումն Տեառն. քանզի այն ինչ վատարեալ մարմնով գոյր յղացեալն, եւ ոչ եթէ ըստ սակաւ սակաւ տոեղծման կերպարանեալ, որպէս յայտ առնեն նոքին իսկ բայքն. քանզի ոչ ասաց՝ եթէ յղացեալն, այլ՝ թէ ծնեալն ի նմա: Ապա ուրեմն, որպէս ի սրբութենէ համակառուցեալ՝ մարմինն ար-

145 ժանի գոյր միաւորել աստուածութեան Միածնին:

10. «Ծնցի որդի եւ կոչեացես զանունն նորա Յիսուս»¹¹: Միտ եղաք բազում անգամ՝ եթէ ոյց պատկանա(278բ)ւոր դնին անուանքն՝ գուշակումն ունին զընդ նոքաւք բնութեանն, որպէս Աբրամ եւ Իսաակ եւ Իսրայէլ. քանզի սոցա իւրաքանչիւրոյ ուրուք յորջորջումն՝ ոչ

150 այնպէս զմարմնոյն նկարագրութիւն, որչափ զիւրութիւն զառ ի նոցանէ ուղղելոց առաքինութեանցն բացայայտէ. վասն այսորիկ եւ այժմ Յիսուս յորջորջի, այսինքն փրկութիւն ժողովրդեան:

8. Մտ. Ա, 20: 9. Անդ: 10. Մտ. Ա, 20: 11. Մտ. Ա, 2:

131. Գ. Հրեշտակն: Գ. > Տն: Ա. > ի տեսլեանն: Յաւ. ըստ ԲԳԴ ՅԱ: Բ. ի տեսլեանն):

132. Գ. զկին: Բ. քոյ: Գ. > մի:

133. Գ. մտածէր: Բ. կարծեօք: Գ. > զայն:

134. Գ. + զյանցանս ԲԱ: Գ. զի] քանզի: Գ. քչ] ապա:

135. Գ. + եւ ոչ: Բ. արդարոց:

136. Բ. քոյ:

137. ԲԳԴ. այլ:

138. Գ. արախիսի] որպէս զի: ԲԳԴ. Հոգւով:

139. Գ. ընդ] ըստ:

140. Գ. բնութեն: Գ. բաղկացուին:

141. Գ. գայր] գոյր: Գ. յղացեալ: Գ. + ըստ առ:

142. Գ. ընդ] նոքին:

143. Գ. բանքն] բայքն: Գ. զբանքն: Գ. > ասաց: ՅԱ. յղացեալն] ստեղծեալն:

ԲԳԴ. այլ: ԲԴ. եթէ] թէ: ԲԴ. ի նմանէ:

Թեան արժանացաւ: Վասն զի «մինչդեռ այսպէս կը մտածէր ան, ահա Տիրոջ Հրեշտակը տեսիլքի մէջ երեւցաւ անոր եւ ըսաւ. Յովսէփ, Դաւթի որդի, մի՛ վախնար քովդ առնելու կինդ՝ Մարիամը» (Անդ, 20), եւ մի՛ մտածեր անպատեհ կերպով՝ թէ պէտք է լռութեամբ ծածկել յանցանքը: Որովհետեւ արդար կոչուեցար, ուրեմն պէտք է որ արդար մարդը լռութեամբ ծածկէ անօրէնութիւնը:

9. «Մի՛ վախնար քովդ առնելու կինդ՝ Մարիամը» (Անդ, 20): Յոյց կու տայ թէ իր աչքէն ելած չէր (Մարիամ) եւ ոչ ալ անկէ դարչած, այլ վախցած էր անկէ՝ իբրեւ սուրբ Հոգիով լեցուած: «Վասնզի անոր մէջ ծնածը սուրբ Հոգիէն է» (Անդ): Սակէ ալ յայտնի է՝ թէ Տիրոջ կազմութիւնը տեղի չունեցաւ մարմնի հասարակաց բնութեան համաձայն, քանի որ արդէն անմիջապէս կատարեալ մարմնով էր յղացուածը, եւ ոչ թէ սակաւ առ սակաւ կերպարանք մարմնով էր յղացուածը, եւ ոչ թէ սակաւ առ սակաւ կերպարանք առնելով, ինչպէս կը յայտնեն նոյն ինքն խօսքերը. վասնզի չըսաւ թէ յղացուածը, այլ «անոր մէջ ծնածը»: Ուրեմն մարմինը, որ սրբութեամբ կազմուած էր, արժանի կ'ըլլար Միածնի աստուածութեան միանալու:

10. «Պիտի ծնի որդի մը, որուն անունը Յիսուս պիտի դնես» (Մտ. Ա, 21): Նկատած ենք շատ անգամներ՝ թէ անունք, որոնց յատուկ անուններ կը տրուին, իրենց ներքեւ եղողին բնութիւնը կ'արտայայտեն, ինչպէս՝ Աբրահամ, Իսահակ, Իսրայէլ. վասնզի անոնց մէջ իւրաքանչիւրին յորջորջումը մէջ աջնքան մարմնին նկարագրիւր, մէջ իւրաքանչիւրին յորջորջումը մէջ աջնքան մարմնին նկարագրիւր, որքան անոնց ձեռքով գործուած առաքինութիւններուն յատկութիւնը կը յայտնէ: Հետեւաբար հիմակ ալ Յիսուս կը կոչուի, այսինքն ժողովուրդի փրկութիւն:

144-5. Գ. արժանաւորի] արժանի:

145. ԲԴ. + ի միաւորել: Գ. առնեն: Ա. միածին: Ուղղ. ըստ ԳԴ ՅԱ: Բ. մէնա-ծնին:

146. Գ. կոչեցեն:

147. Բ որոց] ոյց: Գ. դնէին: ԳԴ. անուանք:

148. Գ. ունէին: Գ. ընդ: ԲԴ. Աբրահամ: Գ. Աբրահամն: Բ. Սահակ: Գ. Իսահակն:

149. Գ. Իսրայէլն: Գ. իէլ: Բ սոքա] սոցա: ԱԴ. իւրաքանչիւրոյ: Նոքա] ըստ Գ ՅԱ: Բ. իւրաքանչիւր:

150. ԲԴ. այնպիսի ինչ] այնպէս: Գ. + առաւել նկարագրութիւն: Գ. որքան] որչափ: Բ. գործութիւն] զիւրութիւն: Գ. զաւրու: Գ. զիւր ուղղութիւն: ՅԱ. (Եմաւ - յատկութիւն):

150-1. Գ. նոցանէն: 151. ԳԴ. ուղղեցելոց: Գ. բացայայտէ:

152. Ա. > այսինքն: Յաւ. ըստ ԲԳԴ ՅԱ: ԱԲԴ. Տեառն] ժողովրդեան: Իդաֆ ըստ ՅԱ:

175 բռնության կոստուլթեանն մնալով, եւ զորդեծնութեան (280ա) թեան աւրհնութիւն ժառանգելով:

180 Բայց եթէ ոմանք ի թարգմանչացն զերբայական բարբառն փոխանակ կուսի՝ երիտասարդութեան արտագրեցին, ոչինչ մնասի ի բանէդ, քանզի գտաք ի առկորութեան Գրոց փոխանակ կուսի՝ երիտասարդութեան առեալ, որպէս յերկրորդ Աւրէնան ասէ. «Եթէ ոք գտցէ երիտասարդութեան կոյս, որ ոչ խաւսեցեալ առն, եւ բռնաբարեալ նընջեացէ ընդ նմա եւ գտցի, տացէ այրն որ ննջեաց ընդ նմա յիսուն երկդրամեան հաւր երիտասարդութեան»¹⁶:

185 12. «Եւ յարուցեալ, ասէ, ա'ռ զկինն»: Եւ բարուցն որպիսո՞ւթեամբ եւ գորովով եւ ամենայն (280բ) նիւ որ ինչ ի կենակցութեանն յարմարի խնամածութեան՝ կին համարեալ, թէսրէտ եւ զամուսնական մերձաւորութիւնն ոչ ունէր. քանզի «Ոչ գիտէր, ասէ, զնա՝ մինչեւ ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ»¹⁷: Եւ այս ահա ինչ կարծիս արկանէ՝ եթէ յետ մաքրապէս սպասաւորելոյ ծննդեան Տեառն, որ 190 ի ձեռն Հոգւոյն արբոյ կատարեցաւ, ի յաւրինաւորեալ գործոյ ա՞մուսնութեանն ոչ հրաժարեաց Մարիամ: Բայց մեք, թէպէտ եւ ոչինչ զբարեպաշտութեանն բան ձեռնէ, քանզի՝ մինչ ի սպասաւորութիւնն որ ըստ տնտեսութեանն՝ կարեւոր էր կոստուլթիւնն, (281ա) իսկ յետոյ անխուզելի եղիցի բանիս որ ինչ խորհրդոյն է. բայց սակայն վասն ոչ 195 ընդունելոյ քրիստոսասիրացն գայապիսի լուր՝ եթէ դադարեաց երբեք Աստուածածինն ի կոյսն լինելոյ, զայս համարեացող գոլ բաւական ի վկայութիւն: Առ այն որ ասէ եթէ. «Եւ ոչ գիտէր զնա՝ մինչ

16. Բ. Օրէնք, ԻԲ, 28, 29: 17. Մտ. Ա, 25:

175. Դ. կոստուլթեան: Դ. > եւ զորդեծնութեան աւրհնութիւն ժառանգելով:

175-6. Գ. աւրհնութիւն:

177. Գ. գերկրայական: Գ. զհերբայական:

178. ԲԳ. արտագրեցին: Բ. > մնասի:

180. ԹԱ. + առեալ յամախ: Բ. երկրորդ: Գ. գտանիցէ] գտցէ:

181. Գ. եւ] որ: Դ. + ոչ է: Բ. բռնաբար:

181-2. Գ. ննջեցէ: Դ. + ննջեացէ ԳԲ:

182. Բ. ննջեացն:

182-3. ԳԳ. ~ հաւր երիտ. յիսուն երկդրամեան: (Գ. յսուն):

184. Դ. > ասէ: Գ. + զկինն իւր:

184-5. Դ. որպիսո՞ւթի:

185. Բ. գորովաւ: Դ. ամենայն: Գ. կենակցութեան:

186. Դ. խնամացութիւն:

187. Գ. ~ զնա ասէ: Դ. > ասէ:

188. ԳԳ. գիմչ] ինչ:

Միեւնոյն կինը թէ՛ կոյս եւ թէ՛ մայր, թէ՛ կոստուլթեան արբութեան մէջ մնալով եւ թէ՛ որդեծնութեան օրհնութիւնը ժառանգելով:

Բայց եթէ թարգմանիչներէն ոմանք՝ եբրայեցեղէն բառը կոյս թարգմանելու տեղ՝ երիտասարդ աղջիկ արտագրեցին, անկէ ոչ մէկ վնաս առաջ կու գայ, որովհետեւ Ս. Գիրքի առկորութեան մէջ գրտանք կոյս բառին տեղ՝ երիտասարդ աղջիկ բառին գործածութիւնը, ինչպէս Երկրորդ Օրէնքի մէջ երբ կ'ըսուի. «Եթէ մէկը կոյս երիտասարդ աղջիկ մը գտնէ, որ մարդու նշանուած է, եւ զայն բռնաբարէ եւ հետը պառկի ու բռնուի, հետը պառկող մարդը յիսուն երկդրամեան պէտք է վճարէ երիտասարդ աղջկան հօր» (Բ. Օրէնք, ԻԲ, 28, 29):

12. «Եւ յետ արթննալու՝ քովը առաւ իւր կինը» (Մտ. Ա, 24): Արդարեւ իւր կինը կը համարուէր թէ՛ կեանքի ձեւին համար, թէ՛ գորովին, եւ թէ՛ այն ամէն ինչի համար՝ որ կենակցութեան կը վերաբերի, թէպէտ ամուսնութեան մերձաւորութիւնը չունէր: Որովհետեւ «Չէր գիտեր զայն, կ'ըսէ, մինչեւ որ ծնաւ իւր անդրանիկ որդին» (25): Բայց ահա ասկէ կասկած կ'արթննայ թէ (Մարիամ)՝ յետ մաքրութեամբ ծառայելու Տիրոջ ծննդեան, որ Սուրբ Հոգիին ազդեցութեամբ տեղի ունեցաւ, հրաժարած չըլլայ ամուսնութեան օրինաւոր գործէն: Եւ թէ՛ եւ բարեպաշտութեան վարդապետութիւնը լինաւոր գործէն: Եւ թէ՛ եւ բարեպաշտութեան վարդապետութիւնը չի խանգարուիր ասով, որովհետեւ կոստուլթիւնը վարեւոր էր մինչեւ Տնօրէնութեան ծառայութիւնը, իսկ անկէ յետոյ ա'լ հարկ չկայ քննել խորհուրդին գաղտնիքները, սակայն որովհետեւ քրիստոսասէրները չեն ընդունիր այսպիսի լուր մը՝ թէ Աստուածածինը դադարած ըլլայ երբեմն կոյս ըլլալէ, մենք կը համարինք՝ թէ ասիկա բաւական է վկայութեան համար:

190. ԳԳ. > ի յաւրին: Գ. յաւրինաւոր: Գ. յաւրինաւորել:

190-1. Բ. ամուսնուեն:

191. Դ. հրաժարեցաւ:

192. Գ. զբարեպաշտութեան: Ա. մինչն: Ուղղ. ըստ ԲԳԴ: ԱԲ. ի սպաս.] ցապասաւորութիւնն: Եղաք ըստ ԳԴ: (Դ. ի սպասաւորութիւն):

193. ԲԳ. տնօրէնութեանն: (Դ. տնաւորէնութեան): Բ. ամուսնութիւն] կոստուլթիւն:

194. Դ. լիցի] եղիցի: Դ. խորհրդոյն: Բ. > է:

195. Գ. քրիստոսասիրաց: Դ. զայնպիսի: Դ. զլուր:

196. Դ. ամայնիմ] Աստուածածինն: Բ. գամս] զայս: Դ. զայն:

196-7. Գ. ~ բովանդակ գոլ: ԱԲԳԴ. բովանդակ միսիքարութիւն] բաւական ի վկայութիւն: Ուղղ. ըստ ԹԱ:

197. Դ. ասէն: ԱԲԴ. > եթէ: ԹԱ. ըստ Գ: Գ. > որ ասէ: ԳԴ. > եւ ոչ: Բ. գիտէ:

197-8. Բ. միմչ] ինչ:

200 չեւ ծնաւ զորդին իւր»¹⁸, ասեմք՝ եթէ «մինչ»-ը բաղում անդամ ժամանակի իմն թուի սահման գուշակել, բայց ըստ ճշմարտութեանն զանորիչ իմն իրս ցուցանէ, որպէս է արտացեալն ի Տեառնէ. «Ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ մինչեւ ի կատարած յաւիտենիս»¹⁹: Քանզի ոչ եթէ յետ յաւիտենիս աշտորիկ ոչ է հանդերձեալ լինել ընդ առաջ իւր (281բ) Տէրն, աշտ խոտոտմն յարակայիս ոչ է խափանումն հանդերձելոյն: Ըստ նմին աւերինակի ասեմք եւ անդ «մինչ»-ն առեալ:

205 13. Եւ վասնզի ասացեալ է «անդրանիկ», ոչ ամենայն իրաւք անդրանիկն առ ի վերջածնիցեալս ոմանս ունի համեմատութիւն, այլ որ ընդ առաջին քանայ զարդանդ՝ անուանի անդրանիկ: Բայց յայտնէ եւ ըստ Զաքարիայի պատմութիւն՝ թէ մինչ ցհանապաղ կոյս մնաց սուրբն Մարիամ. քանզի բան է եւ այս յաւանդութենէ ի մեզ եկեալ, եթէ Զաքարիայի ի կուսիցն տեղւոյ վարդեալ զՄարիամ յետ ծննդեան Տեառն, սպանաւ ի Հրէից ընդ մէջ տաճարին եւ սեղանոյն, մեղադրութիւն կրեալ ի ժողովրդեանէն, որպէս՝ զի յիւր (282ա) մէջ ստեղծեալ զանկարծելին զայն եւ զբաղմբերելի նշան, եւ ծնանեւ կուսին, եւ զկուսութիւնն ոչ ապականել:

215 14. «Եւ ի ծնանելն Յիսուսի ի Բեթղէմ Հրէաստանի, յաւուրս Հերովդէի արքայի, ահա մոգք յարեւելից եկին յԵրուսաղէմ, եւ ասեն՝ ո՞ւր է որ ծնաւն արքայն Հրէից»²⁰: Մոգք՝ ազգ ան պարսկական, եւ ի հնարս եւ ի դիւթութիւնս եւ ի քնաւորական ընդդիմա-

18. Անդ: 19. Մտ. ԻԸ, 20: 20. Մտ. Բ, 1-2:

198. ԱԲԳԴ. > ասեմք: Յաւ. ըստ ՅՅ: ԱԲ. եւ] եթէ: Եղաք ըստ ԳԴ ՅՅ. (Դ. Բէ):

Դ. > անգամ: Բ. ժամանականի:

199. Բ. > իմն թուի: Դ. ~ թուի իմն: ԳԴ. գուշակեալ: Գ. ճշմարտութե:

199-200. Դ. արիշտցուցանել] զանորիչ իմն իրս ցուցանէ:

200. ԱԲԴ. > իմն: Յաւ. ըստ Գ: ԳԴ. որպիսի: ԲԴ. > է: ԳԴ. + եւ ասացեալն: Գ. ի Քսէ] ի Տեառնէ:

201. Բ. + եւ մինչեւ: Գ. մինչ] մինչեւ: Գ. > յետ:

203. ԲԳԴ. այլ: Բ. յարակային: Գ. յարակայիս: (ՅՅ. + խոտոտմն յարակայիս յայտ առնէ գկալմ. ոչ է հատումն հանդերձելոյն): ԳԴ. հանդերձելումն:

204. Դ. առաքեմք] ասեմք եւ անդ: ԱԲԴ. > անդ. Յաւ. ըստ ՅՅ: Գ. քմինչ: Դ. + առեալ, ասէ եթէ ոչ գիտէր զմա մինչեւ ծնաւ գորդիմ իւր գանդրամիկ:

205. ԳԴ. > է:

205-6. անդրանիկ:

206. ԳԴ. > առ ի: ԱԲ. վերջս ծնեալս: Ուղղ. ըստ ԲԴ: ԲԳԴ. այլ:

207. ԲԳԴ. ~ անդրանիկ անուանի: Գ. բաց] բայց: ԱԴ. յայտնէ] յայտնէ: Ուղղ. ըստ ԲԴ ՅՅ:

Սակ այն խօսքին համար թէ «Զէր գիտեր զայն մինչեւ ծնաւ իր անդրանիկ որդին» (Ա, 24) կ'ըսենք թէ մինչեւը՝ թէ եւ շատ անգամ ժամանակի սահման կը թուի ըլլալ, բայց աւելի ճիշտ է ըսել՝ թէ անորոշ բան մը ցոյց կու տայ, ինչպէս Տիրոջ ըսածին մէջ. «Ահաւասիկ ես ձեզի հետ եմ մինչեւ աշխարհի կատարածը» (Մտ. ԻԸ, 20): Ոչ թէ այս աշխարհի կատարածէն յետոյ իր սուրբերուն հետ պիտի չըլլայ Տէրը, ալ ներկայի խոտոտմը ասպաղային խափանումը է: Ուրեմն այս իմաստով ալ վ'ըսենք թէ պէտք է հասկնալ այն տեղ մինչեւը:

13. Եւ թէպէտ անդրամիկ ըսուած է, բայց ոչ թէ ամէն պարապայի մէջ անդրանիկը վերջէն ծնողներու համեմատութեամբ է որ կ'ըսուի, այլ այն որ նախ կը բանայ արգանդը՝ անդրանիկ կը կոչուի: Սակայն Զաքարիայի պատմութիւնն ալ կը յայտնէ թէ Մարիամ ունի: Սակայն Զաքարիայի պատմութիւնն ալ կը յայտնէ թէ Մարիամ միշտ կոյս մնաց: Որովհետեւ աւանդութեամբ մեզի հասած է թէ Զաքարիայ՝ Մարիամը, Տիրոջ ծննդեանէն յետոյ, կոյսերու տեղը դասած ըլլալուն համար, ժողովուրդէն մեղադրուած, սպաննուեցաւ տաճարին եւ սեղանին միջեւ. իբրեւ թէ ինքնիրմէ հնարած ըլլար աթիճ զարմանալի եւ ամենագուշակի նշանը, որ է՝ թէ՛ կոյսին ծնանիլը եւ թէ՛ կուսութեան անեղծ մնալը:

14. «Եւ երբ Յիսուս ծնաւ Հրէաստանի Բեթղէմ Հրէաստանի մէջ, Հերովդէս թագաւորի օրով. ահա արեւելքէն մոգեր եկան Երուսաղէմ եւ հարցուցին՝ թէ ո՞ւր է Հրեաներու թագաւորը, որ ծնաւ» (Մտ. Բ, 1): Մոգերը՝ պարսիկ են ազգով, որոնք կը դբաղին դիւ-

208. Դ. պատմութիւն: Դ. > մինչ: Դ. հանապաղ:

209. Դ. մնա: Դ. > սուրբն: Բ. > ի մեզ:

209-10. ԳԴ. ~ եկեալ առ մեզ:

210. ԲԴ. Զաքարիայ: Բ. ~ ի տեղւոյ կուսի: ԳԴ. կուսից: Գ. տեղի:

210-11. ԱԲ. > յետ ծննդեան Տեառն: Յաւ. ըստ ԳԴ ՅՅ:

211. Գ. Հրէիցն: ԳԴ. ի մէջ] ընդ մէջ:

212. ԱԲ. > մեղադրութիւն կրեալ ի ժողովրդեանէն: Յաւ. ըստ ԳԴ ՅՅ:

213. Գ. զկարծելին: Բ. բազմաբգի ի նշան: Գ. ~ եւ բազմերդելին զայն: Դ. բազմերդելին: ԲԳԴ. > Եւ ծնաւ: ԲԳԴ. զծնանել:

214. Գ. ապականեալ:

215. Բ. Բեթղէմ:

217. Բ. > որ: ԲԳԴ. ծնաւ: ԲԳԴ. Մոգքն: Գ. պարսկական:

218. ԲԴ. > Եւ ի հնարս: ԱԲ. բամաւոր] բնաւորական: Ուղղ. ըստ ՅՅ: Գ. > Եւ ի բնաւորական ընդդիմակրութիւնս: Դ. բամաւորական]

218-9. Բ. լընդդիմակրութիւնս:

տապալարտեացին ի խաչ հանելովն ղնա՝ որում ալդաղդիքն երկրպարեցին: Զի երկնայինցն իսկ շարժմանց ընդերք էին, եւ ոչինչ անհեղաբար տես(283p)անէին զանկարծելիսն յերկինս ստեղծուածս՝ նոր եւ անսովոր աստղ ի ծննդեան Տեառն ծագեալ:

16. Եւ մի՛ ոք ձգեսցէ աստեղաբաշխութեան ստեղծումն յաստեղն ծագումն. քանզի ոմանք ծնունդ իսկ ի ներքս ածեն յայն ինչ եղելոյ
245 յաստեղացդ, եւ զայսպիսի ձեւ պատճառս գոլ ըստ կենցաղոյս կործանմանց իւրաքանչիւր ումեք ղնեն: Իսկ աստ ոչինչ ձեւ աստեղաց զթազաւորականն զայն ծնունդ գուշակէր, եւ ոչ ինքն աստղն ի առվորիցն էր: Քանզի որ հանդերձ արարածովքս հիմնարկեցան ի սկզբանէ՝ կամ անշարժք են հանապազ, կամ շարժումն ունին անդադարաբար: Փակ նա (284ա) որ երեւեցաւն՝ զերկոսին երեւելու ունելով, եւ՛ զշարժելն եւ՛ զկալն: Քանզի այն ինչ ի գոյսն հաստատեալքն ոչ երբեք շարժին, իսկ մոլարքն ոչ երբեք կան. բայց նա յայտնի է զերկոսեան ունելով յինքեան, եւ՛ զշարժումն եւ՛ զկացումն, ոչ միւսում ումեք ի նոցանէ անկ գոյով: Քանզի շարժեցաւ յարեւելից ի Բեթղահէմ, եւ եկաց ի վերայ ուր էր Մանուկն: Վասն այսորիկ եւ մոգուցն շարժեալ յարեւելից եւ առաջնորդութեան աստեղն հետեւեալք՝ եկին առկայացան յերուսաղէմ, եւ զամենայն քաղաքն վրդովեցին իւրեանց եկելութեամբն. երկիւղիւ մատուցեալք առ բոլորեցունցն թագաւ(284բ)որ, զոր եւ գտեալ ընծայիւք պատուեցին, ոսկով եւ կնդրկով եւ զմըռով: Թերեւս արդեւք մարգարէութեանն Բաղասամու

239. Գ. հանելով: Գ. ալաղդիքն:

240. Գ. + զի եւ: Գ. երկնային: Բ. շարժմանց: Բ. ընտելք:

240-1. Գ. հեղաբար:

241. Բ յերկնից: Գ. տեսուածս] ստեղծուածս:

242. Գ. որ եւ անսովոր: Գ. + ի վերայ: Գ. ծննդեանն: Գ. ծագեաց:

243. Գ. արաւմուտ] աստեղաբաշխութեան: Ա. Բ. յամսուեղծմ] յաստեղն: Ուղղ. ըստ Գ. Թմ:

244. Գ. ծագման: Գ. իմն] իսկ: Բ. Եղելոց: Գ. եղելոցդ:

245. Գ. աստեղացդ: Գ. աստեղացն: Գ. զայսպիսի: Գ. իմն] գոլ:

245-6. Գ. կործանմանցն:

247. Գ. թագաւորական: Ա. ինք: Ուղղ. ըստ Բ. Գ. Ա. աստմ] աստղն: Ուղղ. ըստ Գ. Բ. աղտան:

249. Գ. անշարժ:

249-50. Գ. անկաւորաբար] անդադարաբար:

250. Գ. > նա: Գ. երեւեցաւ: Գ. զերկոսեան: Գ. երեւի: Գ. ունել:

պարտուէին խաչ հանելուն համար զինքը, որուն օտարազդիները երկըրպաղեցին:

Եւ որովհետեւ վարժ էին երկնքի փոփոխութիւնները նկատելու մէջ, անհոգ չգտնուեցան տեսնելով երկնքի զարմանալի տեսարանը՝ (այսինքն) նոր եւ անսովոր աստղը, որ Տիրոջ ծննդեան աստեղն ծագած էր:

16. Բայց ոչ ոք աստղաբաշխութեան վրայ ձգէ աստղին երեւումին բացատրութիւնը. որովհետեւ ոմանք արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող աստղերէն առաջ կը բերեն անոր ծնունդը, եւ անոնց այս ինչ ձեւը պատճառ կը համարին այս կեանքի մէջ իւրաքանչիւրին պատահածներուն: Իսկ հոս աստղերու ոչ մէկ ձեւը կը գուշակէր թագաւորական ծնունդը, եւ ոչ ալ ինքը աստղը սովորականներէն էր: Վասնզի անոնք՝ որ արարածներու հետ ստեղծուեցան (այսարհի) սկիզբէն՝ կամ միշտ անշարժ են, կամ ալ անդադար կը շարժին: Իսկ ան որ երեւցաւ, կը թուի թէ, երկուքն ալ ունէր, թէ՛ շարժիլը եւ թէ՛ կենալը: Վասնզի անոնք որ այժմ հաստատուեն են՝ երբեք չեն շարժիր, իսկ մոլորակները երբեք չեն կենար. բայց ասիկա երկուքն ալ ունէր, թէ՛ շարժումը եւ թէ՛ կայունութիւնը, անշուշտ՝ ոչ մէկուն պատկանելով: Արդարեւ ան արեւելքէն շարժեցաւ մինչեւ Բեթղեհէմ եւ կեցաւ հոն՝ ուր կը գտնուէր Մանուկը (Մատ. Բ, 9): Անոր համար մոգերն ալ արեւելքէն շարժեցան եւ աստղին առաջնորդութեան հետեւելով՝ Երուսաղէմ եկան ու կեցան, եւ բովանդակ քաղաքը վրդովեցին իրենց գալստեամբ, երկիւղ ազդելով Հրեաներու թագաւորին: Եւ իրենց փնտրածը գտնելով՝ պատուեցին զինքը ընծաներով,

251. Գ. > եւ զշարժ.: Ա. Բ. զշարժելին: Եղաք ըստ Գ. Գ. շարժելն: Գ. հաստատեալք:

252. Գ. յայտնի: Գ. > շարժին... ոչ երբեք: Գ. > յայտնի է:

253. Գ. > եւ: Գ. շարժումն: Գ. > եւ: Գ. կացումն: Գ. կայումն:

254. Գ. անգիտելով] անկ գոյով: Թմ. + մինչեւ ի:

254-5. Բ. Բեթղեհէմ: Գ. Բեթղեհէմ: Գ. Բեթղեհէմ:

255. Գ. + եկեալ եկաց: Ա. > ի վերայ: Թաւ. ըստ Գ. Թմ:

256. Գ. առաջնորդութեան: Գ. հետեւեալ:

257. Գ. եկեալ] եկին: Գ. վրդովեցունցին:

258. Գ. գալստեամբ] եկելութեամբ: Գ. + եւ երկիւղիւ: Գ. մատուցեալ: Գ. բոլորից: Գ. բոլորեցունց:

259. Գ. Թագաւորն: Թմ. եւ երկիւղ ի քաղաքում Հրեից ազդեցիմ] երկիւղիւ մատուցեալք առ բոլորեցունց թագաւոր: Գ. քերեալ] գտեալ: Թմ. եւ գտեալ գոր խնդրեմ] զոր եւ գտեալ: Ա. ոսկւոյ: Եղաք ըստ Գ. Թմ: Բ. ոսկով:

260. Գ. զմըռով: Գ. ~ զմըռով եւ կնդրկով: Բ. ուրեք] արդեւք: Գ. > արդեւք: Գ. մարգարէութեան: Բ. Բաղասամու: Գ. Բաղասամու:

տանի, եւ դարձեալ երկրորդ անգամ երեւիւր, որպէս զի ուսցին եթէ
 285 ո՞ր եւ որո՞ւմ սպասաւոր է, իւր վասն ո՞ր ելեալ է: Քանզի «Եկեալ
 եկաց ի վերայ՝ ուր էր Մանուկն»²³: Վասն որոյ «Եւ մոգուցն տեսեալ
 խնդացին ուրախութիւն մեծ»²⁴: Ընկալցուք եւ մեք ուրախութեամբ
 մեծաւ ի սիրտս մեր: Ձայս ուրախութիւնս աւետարանեն (286ա) եւ
 4ովուացն հրեշտակքն: Ընդ մոգսն երկրպագեցուք. ընդ 4ովուան
 փառաւորեցուք. ընդ հրեշտակսն պարեացուք, «Զի ծնաւ մեզ այս-
 290 աւր Փրկիչ, որ է աւծեալ Տէր ի քաղաքի Դաւթի»²⁵: Աստուած Տէր
 երեւեցաւ մեզ, ոչ ի կերպարանս Աստուծոյ՝ զի մի՛ պակուացէ ըզ-
 րակարացեալն, այլ ի կերպարանս ծառայի՝ որպէս զի ազատեցուցէ
 զծառայացեալսն:

19. Ո՞վ ոք այնպէս հեղդ ոգւով. ո՞վ ոք այնպէս անշնորհակա-
 295 լու՝ որպէս ոչ ցնծալ. եւ խնդալ եւ պաշտօնաւ մերձակայիւքս:
 Նոր է տաւնս այս ամենայն արարածոց. պարգեւատրին տիեզերք
 զգերաշխարհիկսն ունելով: Զհրեշտակապետն առաքէ (286բ) առ
 Ձաքարիա եւ Մարիամ, եւ պարս հրեշտակաց յարմարէ, որք ասեն
 «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ
 300 հաճութիւն»²⁶: Աստուծոյ ցոլանսն յերկնուստ, մոգքն շարժին յազ-
 րաց, երկիր ընդունին յայրին, ոչ ոք անկատարելակից, ոչ ոք ան-
 շնորհակալու: Բարբառեցուք ինչ եւ մեք ձայնիւ ցնծութեան. անուն
 շնորհակալու: Բարբառեցուք ինչ եւ մեք ձայնիւ ցնծութեան. անուն
 զիցուք տաւնիս մերոյ Աստուածայայտնութիւն: Տաւնեցուք զփըր-
 կութիւն աշխարհի՝ զաւր ծննդեան մարդկութեանն:

20. Այսաւր լուծաւ դատապարտութիւն Սղամայ, քանզի ոչ եւս
 305 «Հող էիր եւ ի հող դարձցիր»²⁷. Վասն զի երկնայնումն շարա(287ա)-

23. Մտ. Բ, 9: 24. Մտ. Բ, 10: 25. Ղկ. Բ, 11: 26. Ղկ. Բ, 14: 27. Ծն. Գ, 19:

283. ԱԳ. որպէս լսել] որպէս զի ուսցին Եթէ: Բ. առ ի լսել: Գ. որպէս եւ լսել:
 Ուղղ. ըստ ԹԱ:
 284. Բ. ո՞ր է: Գ. ում] որում: Գ. սպասաւորի: Գ. > է: ԱԲ. եկեալ] ելեալ:
 Գ. ելեալ: Ուղղ. ըստ ԳԹԱ: Գ. > է:
 286. ԳԳ. ուրախութիւն մեծ:
 288. Գ. ~ 4ովուացն եւ:
 289. ԱԲ. պատուեցուք] պարեացուք: Եղաք ըստ ԳԳԹԱ:
 290. ԳԳԹԱ > ի քաղաքի Դաւթի: Գ. ~ Տէր Աստուած մեր:
 291. ԹԱ. + եւ երեւեցաւ:
 292. ԳԳ. զտկարացեալս: ԲԳԳ. ալ: ԳԳ. զի] որպէս զի:
 293. ԱԲ. զծառայեալսն: Ուղղ. ըստ ԳԳ:
 294. Բ. > ով ոք այնպէս հեղդ ոգւով: Գ. հեղդալով] հեղդ ոգւով: Գ. հոգւով:
 295. Գ. մերձակայ տաւնիս] մերձակայիւքս:

տարակուսիլ Հրէաստանի մէջ, եւ կրկին կ'երեւէր՝ որպէսզի սոր-
 վին թէ որո՞ւն կը պատկանի ան եւ որո՞ւ կը ծառայէ եւ թէ ինչո՞ւ
 ծառայած է: Որովհետեւ «Եկաւ կեցաւ հոն՝ ուր կը գտնուէր Մանուկը»
 (Մտ. Բ, 9): Անոր համար մոգերն ալ աստղը տեսնելով մեծապէս
 ուրախացան: Ուրեմն մենք ալ ընդունինք զինքը մեծ ուրախութեամբ
 մեր սրտերուն մէջ: Այս ուրախութեան աւետիսը կու տան հրեշտակ-
 ները 4ովիւններուն: Մոգերուն հետ երկրպագենք, 4ովիւններուն հետ
 փառաւորենք, հրեշտակներուն հետ պարենք: «Որովհետեւ այսօր
 Դաւթի քաղաքին մէջ Փրկիչ մը ծնաւ մեզի» (Ղկ. Բ, 11): Աստուած,
 Տէրը երեւցաւ մեզի. ոչ թէ Աստուծոյ կերպարանքով՝ որպէսզի վախ
 չաղդէ տկարացածին, այլ ծառայի կերպարանքով՝ որպէսզի ազատէ
 ծառայութեան ենթարկուածը:

19. Ո՞վ այնքան ծոյլ է հոգիով, ո՞վ այնքան անշնորհակալու է՝
 որ չի ցնծար, չ'ուրախանար եւ չի խանդավառուիր այս պարգեւնե-
 րուն համար: Հասարակաց է այս տօնը քոյր արարածներուն: Այս
 աշխարհը գերաշխարհիկ պարգեւներ կ'ընդունի: Հրեշտակապետներ
 կը զրկուին Ձաքարիայի եւ Մարիամի. հրեշտակներու խումբեր կը
 կազմուին, որոնք կ'երգեն. «Փառք Աստուծոյ քաղաքներուն մէջ,
 եւ խաղաղութիւն երկրի վրայ՝ բարեացակամ մարդերուն» (Ղկ. Բ,
 14): Աստուծոյ կը ցոլան երկնքէն, մոգերը կը շարժին արեւելքէն,
 երկիրը կ'ընդունի քարայրին մէջ: Ո՞չ ոք անպատու ըլլայ, ո՞չ ոք ա-
 պերախտ: Մենք ալ խօսինք ցնծալին. մեր տօնը կոչենք Աստուա-
 ծայայտնութիւն. տօնենք աշխարհիս փրկութիւնը, մարդկութեան
 ծնունդի օրը:

20. Այսօր լուծուեցաւ Սղամի դատապարտութեան անէծքը, ո-
 րովհետեւ ա՛լ ոչ բնաւ «հող էիր եւ հող պիտի դառնաս» (Ծն. Գ, 19),

296. ԹԱ. հասարակաց] նոր: (չփութեամբ՝ ԽՈՒՆԻ եւ ԽՈՒՆԻ): ԱԲԳԳ > պարգեւատրին
 տիեզերք: ԹԱ. ըստ ԹԱ:
 297. Գ. զգերաշխարհիկն: Գ. հրեշտակապետն:
 298. Բ. Ձաքարիայ: Գ. Ձաքարիա: ԳԳ. յարդարէ] յարմարէ: Գ. ասէին:
 299. Ա. երկիր: Ուղղ. ըստ ԲԳԳ:
 300. Բ. ցոլանսն: Գ. + ի յազրաց:
 301. Գ. անկատարելակից] անկատարելակից:
 302. ԱԲ. ~ եւ մեք ինչ: Ուղղ. ըստ ԳԳԹԱ: ԳԳ. ի ձայն] ձայնի:
 303. Գ. > մերոյ:
 304. ԱԲԳԳ. + մարդկութեանն Տաւն: Եղաք ըստ ԹԱ:
 305. ԹԱ. > քանզի: Գ. > եւս: ԹԱ. + ոչ եւ է:
 306. Բ. եւ երեւի] էիր եւ: ԱԲ. երկայնում] երկնայնում: Ուղղ. ըստ ԳԳԹԱ:

մերձեալ յերկինս համբառնաս: Ոչ երբեք «Տրտմութեամբ ծնցես որ-
դի»²⁸. քանզի երանելի եղեւ՝ որ երկնեացն զճամանուէլն եւ ստինքն
որ դիեցուցին: Քանզի «Մանուկ ծնաւ մեզ, որդի տուաւ մեզ. որոյ
310 իշխանութիւն իւր ի վերայ ուսոց իւրոց»²⁹: Զուարճանայ սիրտ իմ,
աղբիւրանան միտք իմ, այլ սուղ է լեզուս եւ ընդ աղաւտ քանս՝ առ
ի պատմել զայսքանուոյ խնդութեան մեծութիւն:

21. Խմացի՛ր ինձ աստուածավայելուչ զմարդեղութիւնն Տեառն,
անշաղախ իմն իմացի՛ր ինձ զաստուածութիւնն, թէպէտ եւ ի նիւ-
315 թական բնութեանս լինի: Ներշարչարելի գոլ յաւրինէ, ոչ եթէ ինքն
չարչա(287բ) բանաւք լցեալ լինի: Ո՞չ տեսանես զարեգակն եւ ի տեղման
եղեալ եւ ոչ ինչ շաղախացեալ, եւ ի վերայ աղտեղութեանց ծաղեալ
եւ ի դաժանահոտութենէն ոչ ինչ վայելեալ: Բայց եւ զընդդէմսն եւս.
որոյ բովանդակաբար կաճառի եւ տնեխավայրսն եւս չորացուցանէ:
320 Եւ արդ, զի՞ Երկնչիս սախս անեղծ եւ անշարչարելի բնութեանս՝
որպէս մի՞ գուցէ ընդ աղտ ինչ առ ի մէնջ չփեցաւ: Վասն այսորիկ
ծնաւ, որպէս զի մաքրեացիս ի ձեռն աղբակցին. վասն այսորիկ աճէ,
որպէս զի ի ձեռն սովորութեանն ընտանացիս:

Ո՛վ խորք քարութեան եւ մարդասիրութեանն Աստուծոյ. (288ա)
325 վասն առաւելութեան պարզեալացն անհաւատք լինիմք յերախտաւորն.
վասն մեծ մարդասիրութեանն Տեառն երասանակաղանցք լինիմք առ
ծառայութիւնն: Ո՛վ անտեղուոյս այսորիկ եւ ահագին դժութեանս:
Մոգք երկրպագեն, եւ քրիստոնեայք հետաքրքիր են՝ եթէ զիս՛րդ ի

28. Ծն. Գ, 16: 29. Ես. Թ, 6:

307. Դ + ի յերկինս: ԱԲԴ. համբարձաւ: Եդաբ ըստ ԹԱ: Գ. վերացաւ] համ-
բառնաս: ԳԴ. ծնցիս: ԳԴ. > որդի:
308. Գ. երեւելի] երանելի: ԲԳԴ. զճամանուէլն: Բ. ըստինք:
309. ԱԲ. > քանզի: Թա. ըստ ԳԴ ԹՆ: ԲԳ. մեր] մեզ: ԱԲ + Այ որոյ: ԳԴ. Ես]
Այ: Եդաբ ըստ ԹԱ:
311. Գ. աղբիւրանայ: Դ. + եւ աղբիւրանայ: Դ > իմ: ԳԴ. այլ: Դ. բանքս:
311-2. Դ. + առ ի պատմել բանս:
312. Դ. զայսքանոյ: Բ. խնդուես: ԲԳԴ. զմեծութիւն:
313. Գ. > խմացիր... չորացուցանէ: Ա. ինչ] ինձ: Ուղղ. ըստ ԲԴ ԹԱ: Բ. զմար-
դեղութիւն: Դ. զմարգարէութիւն] զմարդեղութիւնն:
314. Ա. յիւր իմն] իմացիր ինձ: Ուղղ. ըստ ԲԴ ԹԱ: ԹԱ. + անշաղախ եւ անաղտ:
Դ. աստուածավայելուչ] զաստուածութիւնն:
315. Բ. բնութիւնս: Դ. լինէր: Դ. չարչարելի] ներշարչարելի: ԹԱ. զապականացում
ամապական գոլ յաւրինէ. ոչ իմքն ապականութեամբ լցեալ լինի] ներշար-
չարելի գոլ յաւրինէ. ոչ եթէ ինքն չարչարանաւք լցեալ լինի:

վասնզի երկնայինին կապուեցար եւ դէպի երկինք կը քարձրանաս:
Զկայ այլեւս «Տրտմութեամբ պիտի ծնիս որդի» (Ծն. Գ, 16), որով-
հետեւ երանելի եղաւ ան՝ որ երկնեց իմամանուէլը, եւ ստինքները՝
որոնք կաթ տուին: Վասնզի «Մանուկ ծնաւ մեզի, որդի մը տրուեցաւ
մեզի, որուն իշխանութիւնը իր իսկ ուսերուն վրայ է» (Ես. Թ, 6):
Միտոս զուարթ է, միտքս կը յորդի, տակայն լեզուս կարճ է եւ
խօսքս տարտամ՝ քարոզելու համար այսքան ուրախութեան մեծու-
թիւնը:

21. Աստուածավայելուչ կերպով մտածէ Տիրոջ մարդեղութեան
մասին. անխառն եւ անաղաղա խորհէ անոր աստուածութեան նկատ-
մամբ, թէ եւ նիւթական բնութեան մէջ տեղի ունեցաւ: Ապականա-
ցուն անապական կ'ընէ եւ ինքը ապականութեամբ չի վարակուիր:
Զե՞ս տեսներ արեւը որ տիղմին մէջ կը մտնէ եւ անկէ չ'աղտեղա-
նար. ալ ինչ աղտեղութեան վրայ կը ծագի եւ անոր ժանտահո-
տութեան չի մասնակցիր. ալ ընդհակառակն՝ երկար ատենէ միա-
ցած նեխութիւններն անդամ կը չորցնէ: Արդ, ինչո՞ւ կը վախնաս
ցած նեխութիւններն անդամ կը չորցնէ: Արդ, ինչո՞ւ կը վախնաս
այս անեղծ եւ անապական բնութեան համար՝ որ մի՞ գուցէ մեզմէ
աղտեղութիւն մը առնէ իր վրան: Անոր համար ծնաւ՝ որպէսզի աղ-
ղակցիդ ձեռքով մաքրուիս. անոր համար կ'աճի՝ որպէսզի անոր ըն-
կերակցութեամբ ընտանեանաս:

Ո՛վ խորութիւն Աստուծոյ քարութեան եւ մարդասիրութեան.
անոր պարզեւներուն առատութեան պատճառով չենք հաւատար ե-
րախտաւորին. Տիրոջ մեծ մարդասիրութեան պատճառով ապստամբ
կ'ըլլանք անոր ծառայութենէն: Ո՛վ անսովոր եւ ահագին դժութեան:

316. Դ. զարեգակնս: Դ. > եւ ի: Դ. տիղմ: Բ. տիղմս: Դ. ծագեալ] Եղեալ:
317. Դ. > ինչ:
318. Դ. ժահանտութեանն: Դ. վնասեալ] վայելեալ:
319. Բ. որոյ] որոյ: Դ. բաւանդաբար: Դ. գնեխեալ վերս] զնեխավայրսն:
320. Գ. + զի՞ եւս: Ա. անստեղծ] անեղծ: Ուղղ. ըստ ԲԴ ԹԱ: Գ. անեղծ] անեղծ:
ԹԱ. ~ անշարչարելի եւ անեղծ: Գ. > եւ անչ: Գ. բնութեն:
321. Դ. > որպէս: Դ. + գուցէ արգեալ: Գ. + որ առ: Գ. զգեցաւ] չփեցաւ:
322. Գ. > որպէս: Բ. ընտանացի: Գ. ընդանացիս:
323. Գ. > որպէս: Բ. բարութեան: Դ. բարութեան: Գ. > Այ:
324. ԲԳ. բարեբարութիւն] բարութեան: Դ. բարութեան: Գ. > Այ:
325. Գ. անհաւատ: ԳԴ. յերախտաւորն:
326. Գ. > Ծն: Գ. երասանաղանցք:
327. Դ. անտեղոյս: Դ. դժուարութիւն] դժութեանս:
328. Բ. մոզն: Գ. մոզն: Գ. երկիր պապանեն: ԱԲ. հետաքրքրեն: Ուղղ. ըստ Դ:
Գ. հետաքրքրէ լինին: Գ. քէ] եթէ:

մարմնում Աստուած, եւ յորպիսի՞ մարմնում, եւ կատարեա՞լ ար-
330 դեւք մարդ՝ եթէ անկատար որ առաւն:

22. Լռեացեն աւելորդքն յեկեղեցւոյ Աստուծոյ. փառաւորեսցի
հաւատն. մի՛ խուզեացին որ ինչ լռութեանն իցեն: Ընդ այնոսիկ զքեզ
ինքն խառնեաց, որք խնդութեամբն յերկնուստ ընդունին զՏէրն:
(288բ) Իմացի՛ր հովիւս ճարտարապետեալս, քահանայս մարգարէա-
335 ցեալս, կանայս ուրախացեալս՝ յորժամ Մարիամ դբերկրիւն ուսա-
նէր ի Գաբրիելէ, յորժամ Եղիսաբէթ ի նոսին իսկ ունէր յաղիսն
խալտացեալ զՅովհաննէս. Աննա աւետարանէր, Սիմէոն ընդգրկէր,
ի փոքր տղայոսմ զմեծն Աստուած երկրպագելով: Ոչ որ ինչ երե-
ւիւրն արհամարհելով, այլ զմեծութիւն աստուածութեանն նորա
340 փառաւորեալ: Քանզի երեւիւր որպէս լոյս ինչ ընդ ապակեղէն թա-
ղանթա ի ձեռն մարդկային մարմնոյն՝ աստուածային զաւրութիւնն
նախնայելով, որք աչս մտացն ունէին մաքրեալք: (289ա) Ընդ որս
եւ մեք զտցուք բաց երեսաւք զփառսն Տեառն, որպէս ընդ հայելի
տեսանելով եւ փոխարկելով փառաց ի փառս. զի նմա փառք յաւի-
345 տենից յաւիտեանս. ամէն:

Ի ԾՆՈՒՆԴ ՓՐԿԶԻՆ

ԴԱԻԻԹ ԹԱՐԳՄԱՆ ՏԱՐԱԽԱՍԻ ԱՅՍ ԶԱՌՍ ԶԱՅՍ ԹԵՏՈՅ ԴԱՐՁՈՅՑ
Ի ՅՈՒՆԵՆ Ի ՀԱՅ ԲԱՐԲԱՌ Ի ԴԱՄԱՍԿԱՑԻՈՅ ԳԱՂԱՔԻՆ
ՀՐԱՄԱՆԱԻ ՀԱՄԱԶԱՍՊԱՅ ԿԻՐԱՊԱՂԱՏԻ ՄԱՄԻԿՈՆԵՆԻՑ ՏԵԱՌՆ
ԵՂԻՑԻ ԱԻՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ Ի ՎԵՐԱՅ ՆՈՑԻՆ

329. Բ. մարմնումն:

331. Գ. յեկեղեցւոյ: Դ. յեկեղեցւոյն: Գ. եւ պատուեսցի] փառաւորեսցի:

332. Գ. խուզեացես: Գ. Լուսն: Գ. Եմ] իցեն:

333. Գ. զինքն: Դ. խառնեա: Գ. խնդաւոր: Գ. + ի յերկնուստ: Գ. ~ զՏէրն ունիմ:

334. Բ. հոգ եւս] հովիւս: Գ. ճարտարապետեալս:

335. Ա. Գբերկրիւն: Ուզգ. ըստ Դ Յմ: Գ. զբերկրեալն:

336. Գ. Գաբրիելէ, Բ. > ի Գաբրիելէ... իսկ ունէր: Դ. Եղիսաբէթն: Գ. > ի
նոսին: Գ. յորովայնի] յաղիսն: (Դ. յորովայնին):

337. Գ. զկարապետմ] զՅովհաննէս: Բ. Աննայ: Բ. Գ. Սիմէոն:

338. Գ. տղայոսմ: Գ. > ինչ: Դ. երեւէրն:

339. Բ. Գ. ալ: Գ. Գ. ածուս:

340. Գ. փառաւորելով Գ. իբրեւ] որպէս: Գ. զլոյս:

Մոգերը կ'երկրպագեն, իսկ քրիստոնեաները կը հետաքրքրուին թէ
ի՞նչպէս Աստուած մարմնի մէջ է, եւ ինչպիսի՞ մարմնի մէջ. ար-
դեօք կատարեա՞լ մարդ է, թէ անկատար՝ այն ինչ որ առնուեցաւ:

22. Թո՛ղ լռեն աւելորդ խօսքերը Աստուծոյ Եկեղեցիին մէջ. Թո՛ղ
դաւանուի հաւատքը: Զննուին ինչ որ լռութեան կը պատկանին:
Անոնց խառնուէ, որոնք ուրախութեամբ երկինքէն կ'ընդունին Տէրը:
Մտածէ՛ իմաստնացած հովիւներուն վրայ, մարգարէացած քահա-
նաներուն վրայ, ուրախացած կիներուն վրայ, երբ Մարիամ կը լսէր
Գաբրիելէն «Ուրախացիր»ը, երբ Եղիսաբէթ իր արգանդին մէջ կը
կրէր խալտացող Յովհաննէսը, երբ Աննա կ'աւետէր, Սիմէոն կը
զրկէր, փոքր մանուկին մէջ մեծ Աստուածը պաշտելով, չարհամար-
հելով երեւցողը, այլ Անոր աստուածութեան մեծութիւնը փառաւո-
րելով: Որովհետեւ աստուածային զօրութիւնը, զերդ լոյս մը ապա-
կեղէն թաղանթի մէջէն՝ կ'երեւէր մարդկային մարմնին միջոցով,
ճաճանչելով անոնց՝ որ մաքուր սրտի աչքեր ունին: Որոնց հետ մենք
ալ կարենանք տեսնել բաց աչքերով Տիրոջ փառքը, զերդ հայելիի
մէջէն, որպէսզի փոխարկուինք փառքէ դէպի փառք, Տիրոջ շնորհ-
քովը եւ մարդասիրութեամբ: Որուն կը վայելէ փառք եւ իշխա-
նութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ի ԾՆՈՒՆԴ ՓՐԿԶԻՆ

ԴԱԻԻԹ ԹԱՐԳՄԱՆ ՏԱՐՕՆԱՑԻ ԱՅՍ ԶԱՌԸ ԹԵՏՈՅ ՎԵՐԱԾԵՑ
ՅՈՒՆԱՐԵՆԵ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ
ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԵՐՈՒ ՏԵՐ ՀԱՄԱԶԱՍՊ ԿԻՐԱՊԱՂԱՏԻ ՀՐԱՄԱՆՈՎ
ՏԻՐՈՋ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՈՆՑ ՎՐԱՅ ԸԼԼԱՑ

340-1. Գ. Թաղանթաւ: Դ. Թաղանթի:

342. Ա. Բ. Գ. ճաճանչելով: Ուզգ. ըստ Յմ: Բ. Գ. զաչս: Գ. > որք աչս
ունէին մաքրեալք: Յմ. սրտից] մտաց: Բ. որում] որս:

343. Դ. իբրեւ] որպէս: Ա. > քնդ: Յաւ. ըստ Բ. Գ. Գ. + հայելի իմ:

344. Գ. փոխարկելով: Յմ. + որպէսզի փոխարկելով փառաց ի փառս, շնորհաւ
եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք եւ
իշխանութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն: Դ. + նմա Յմ: Գ. + նմա իսկ
վայելէ փառք եւ իշխանութիւն եւ պատիւ այժմ եւ միշտ: Գ. > յաւիտենից:
Գ. > ամէն:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ ըստ Գ. Բ. ի յաւարէմ] ի յունէն: Բ. կուրապաղատի:
Բ. մամիկոնէից:

Résumé

DAWIT' TARŌNAC'I
 TRADUCTEUR DU SERMON «SUR LA NATIVITÉ
 DU SAUVEUR» DE ST. BASILE

P. BOGHOS ANANIAN

Dans la littérature arménienne, le nom de Dawit' est mentionné plusieurs fois accompagné de différentes épithètes: «P'ilisop'ay, Anyatt', Hark'ac'i, Nerginac'i, Bagrewandac'i, Tarōnac'i».

Deux opinions principales se divisent le champ de la philologie quant à l'identification de ces personnages. L'une qui attribue toutes les épithètes susmentionnées à la même personne, comme le fait le Père Nersēs Akinian; l'autre qui les distingue. Selon cette opinion, on aurait à faire à quatre auteurs distincts. Le premier, un certain Dawit' P'ilisop'ay qui a vécu dans le dernier quart du Ve et la première moitié du VIe siècle, et qui était disciple d'Olympiodore le Mineur. Un autre Dawit', qui doit être situé vers la fin du VIe et les débuts du VIIe siècle, est l'auteur du célèbre sermon sur la Croix «Barjrac'uc'ek'». A ce même Dawit' Nerginac'i appartient aussi, de l'avis de l'A., le sermon sur l'Eglise publié par lui dans «Bazmavēp» en 1956 (pp. 63-69, 89-94). Au VIIe siècle, un troisième Dawit' P'ilisop'ay, auteur de trois écrits dogmatiques. Celui-ci était originaire du village de Bagawan dans la province de Bagrewand. Enfin un dernier Dawit', Tarōnac'i, traduit à Damas sur ordre du Curopalate Hamazasp (658-661) le sermon de St. Basile sur la nativité du Sauveur. Cette traduction est publiée ici pour la première fois, avec la collation de quatre manuscrits de la Bibliothèque de St. Lazare.

Dans son introduction l'A. soumet à une analyse minutieuse la langue de cette traduction dressant aussi une liste des néologismes du traducteur, calqués sur le grec.

Le code principal (A) pris pour base de l'édition est daté de 1173. L'éditeur corrige la lecture erronée de la date donnée par Sargisean. Le B est une transcription, probablement, du XVIIIe siècle; il suit de près le A. Le C remonte au XIIIe siècle et présente parfois de meilleures lectures; il peut servir à compléter le code principal, bien qu'il ne manque pas aussi de lacunes. Le D est une collection faite en 1824 de différents manuscrits de la Bibliothèque de Paris. Certaines lectures ont été introduites dans cette édition, suivant l'original grec.

L'A. conclut son introduction en souhaitant que la présente édition puisse apporter également de nouvelles lumières soit à la problématique de l'attribution des œuvres des Dawit', soit à la vérification de l'époque de la traduction des Sermons de St. Basile qui se trouvent dans le même recueil «Pahoc'», lequel a conservé aussi la version du sermon sur la Nativité.

La présente édition de la version arménienne classique du texte de St. Basile et la version en arménien moderne qui l'accompagne, sont dédiées au seizième centenaire de la mort du Saint.

ԿԱՆՈՎՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՊԱՐԹԵՒԻ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՐՑՈՒՄՆ ԵՒ ՊԱՏԱՍԻԱՆԻՔ ՆՈՐԱ

(Երուսաղեմի Ս. Յակոբեանց ք. 1912 ձեռագրի բնագիրը)

Հանդուցեալ Նիկողայոս Ադոնցը 1925-1926 թուականներին հրատարակեց այս զրուածքը¹, որ Գալուստ Տէր Մկրտչեանը Դրանից տարիներ առաջ էջմիածնի մատենադարանի մէկ ձեռագրից արտագրելով եւ լուսանցքում նշելով երեք ուրիշ ձեռագրերի ընթերցումները՝ էջմիածնում նրան յանձնել էր 1917ին: Ադոնցը նախաբանում յայտնում է, թէ լաւագոյն ընթերցումները մտցրել է բնագրի մէջ եւ միւսները թողել տողատակում (տե՛ս նրա հրատարակութիւնը, էջ 310): Այդ չորս ձեռագրերը նոր համարներով հիմա գտնւում են Մաշտոցի անուան Մատենադարանում (Երեւան):

Նոյն Մատենադարանի տնօրէն Լեւոն Ս. Խաչիկեանը, ձեռքի տակ ունենալով մի հինգերորդ ձեռագիր, 1964ին Ադոնցի հրատարակութիւնից արտատպեց² նոյն բնագիրը՝ ձեռագրերի հիման վրայ կատարելով «ոչ էական... փոփոխութիւններ» (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», թ. 7, էջ 314): Ըստ այնմ՝

1. Ձեռագրերի հիման վրայ կատարել է «մի քանի ճշգրտման», սակայն առանց ստորագրութեան. ուստի, հաստատ չի կարելի որոշել նախորդ եւ նրա հրատարակութեան բնագրային մանր տարբերութիւնների իսկական աղբիւրը:

2. Տարընթերցումներից նշել է «միայն կարեւորները»:

3. Բնագրից դուրս է հանել սկզբի «Վասն քահանայից եւ աշխարհականաց» երկու հարցումներն ու պատասխանները, բուն բնա-

1. Revue de l'Orient chrétien, 3e série, t. V (XXV), 1925-1926, Nos 3 et 4.

2. «Բանբեր Մատենադարանի», թիւ 7, Երեւան 1964, էջ 315-328: